

Forbudet mot privat organisasjon av militær karakter mv.

En analyse av straffeloven § 104a

Kandidatnummer: 543

Leveringsfrist: 25. april

Antall ord: 15 513

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Aktualitet	1
1.2	Problemstilling.....	3
1.3	Avgrensning.....	4
1.4	Rettskildebruk.....	6
1.4.1	Forholdet til folkeretten.....	6
1.4.2	Legalitetsprinsippet i strafferetten.....	7
1.5	Hensyn	8
1.6	Videre fremstilling.....	10
2	GJELDENE RETT	11
2.1	Bestemmelsens stedlige virkeområde.....	11
2.2	Første ledd: ”privat organisasjon av militær karakter”	13
2.3	Hvilke handlinger omfattes?.....	14
2.3.1	”danner”	14
2.3.2	”deltar i”	14
2.3.3	”rekrutterer medlemmer til”	15
2.3.4	”støtter”	16
2.4	Straffskjerpende omstendigheter	18
2.4.1	”råder organisasjonen eller dens medlemmer over forråd av våpen eller sprengstoff”	18
2.4.2	”har organisasjonen medlemmer under 18 år”	19
2.4.3	”bruker den personer under 18 år under fiendtligheter”	20
2.4.4	”foreligger det andre særlig skjerpene omstendigheter”	20
2.5	Annet ledd.....	20
2.5.1	”forening eller sammenslutning”	21
2.5.2	Foreningen eller sammenslutningens formål	21

2.5.3	”ved sabotasje, maktanvendelse eller andre ulovlige midler”	22
2.5.4	”tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler”	23
2.6	Strafferamme, subjektiv skyld og påtalespørsmålet	25
2.7	Forholdet til ytrings- og foreningsfriheten	26
2.7.1	Avveiningen av ytringsfrihet og foreningsfrihet mot personvern	28
3	BRUKEN AV BESTEMMELSEN FREM TIL I DAG.....	29
3.1	Forholdet til straffeprosessloven	29
3.1.1	Utradisjonelle tvangsmidler med § 104a som grunnlag	30
3.1.2	Bruk av tvangsmidler for å avverge kriminalitet	33
3.2	Lundkommisjonens rapport og debatten i ettertid	34
4	BEHOVET FOR BESTEMMELSEN I FREMTIDEN	37
4.1	Trusselbildet i dag	38
4.2	Videreføringen av § 104a i straffeloven 2005	42
4.2.1	Straffeloven 2005 § 128	43
4.2.2	Straffeloven 2005 § 129	45
4.3	Egne bemerkninger og konklusjon	51
5	LITTERATURLISTE.....	53
5.1	Norske lover og forskrifter	53
5.2	Traktater og utenlandsk lov	53
5.3	Forarbeider.....	54
5.4	Dommer	55
5.5	Litteratur og artikler.....	55
5.6	Nyhetsartikler	56
5.7	Annet	56

1 Innledning

1.1 Aktualitet

Straffeloven av 22.mai 1902 nr. 10 (heretter strl.) § 104a ble tilføyd ved lov av 15. desember 1950 nr. 6 etter at erfaringene under og etter andre verdenskrig viste at de gamle straffebestemmelsene i straffeloven fra 1902 ikke tilstrekkelig dekket situasjoner som oppstod under moderne krigføring. Under andre verdenskrig hadde Regjeringen supplert straffeloven med en rekke provisoriske anordninger for å svare til de behovene de nye krigføringemetodene skapte. Straffelovgivningen var etter krigen preget av disse og det ble ansett som nødvendig med en fullstendig revisjon av forræderilovgivningen i norsk rett.¹ Flere av de gjeldende bestemmelsene ble endret, men det ble også tilføyd en del nye bestemmelser. En av disse var altså strl. § 104a, som ble til etter et mønster av forslaget til den danske straffeloven § 114.² Bestemmelsen lyder slik i dag:

”Den som danner eller deltar i en privat organisasjon av militær karakter eller som rekrutterer medlemmer til eller støtter en slik organisasjon, straffes med fengsel inntil 2 år. Råder organisasjonen eller dens medlemmer over forråd av våpen eller sprengstoff, har organisasjonen medlemmer under 18 år, bruker den personer under 18 år under fiendtligheter eller foreligger det andre særlig skjerpene omstendigheter, er straffen fengsel inntil 6 år.

På samme måte straffes den som danner, deltar i, rekrutterer medlemmer til eller støtter en forening eller sammenslutning som har til formål ved sabotasje, maktanvendelse eller andre ulovlige midler å forstyrre samfunnsordenen eller å oppnå innflytelse i offentlige anliggender dersom foreningen eller sammenslutningen har tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler.”

¹ Ot.prp. nr. 79 (1950) s. 4

² Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) pkt. 4.1.2

Bestemmelsens første ledd setter forbud mot å delta, danne, støtte og rekruttere medlemmer til private militærorganisasjoner. Eksistensen av slike organisasjoner vil kunne utgjøre en trussel for samfunnsfreden uansett hva formålet til organisasjonen skulle være. Det var dermed ikke tvil om behovet for en slik bestemmelse i straffeloven.

Organisert femtekolonnevirksomhet³ ble ansett som en av de nye krigføringemetodene som ble tatt i bruk under andre verdenskrig.⁴ Politimesteren i Oslo påpekte at de gjeldende bestemmelsene ikke ga tilfredsstillende vern mot slik femtekolonnevirksomhet i dens forberedende stadium. Han mente det var behov for, ved siden av forbudet i første ledd, ”straffebestemmelser om deltakelse i eller støtte til organisasjon som har til hensikt ved, sabotasje, militær maktanvendelse eller andre ulovlige midler å forstyrre samfunnsordenen eller oppnå innflytelse i offentlige anliggender.”⁵ Departementet så seg enig i dette og strl. § 104a ble dermed vedtatt med to ledd.

Siden bestemmelsen kom inn i straffeloven, har ingen blitt dømt for overtredelse av den. Bestemmelsen er imidlertid viktig i politiets forebyggende arbeid for å ramme forberedelser til landsforræderisk virksomhet, da det er nær sammenheng mellom kriminalisering av forberedelseshandlinger og bruk av straffeprosessuelle midler mot et tidlig stadium i den kriminelle virksomheten. For eksempel kan ulovlig privat militær aktivitet danne forberedelse til inngrep mot viktige samfunnsinstitusjoner eller terrorhandlinger, og gir dermed politiet mulighet til å ta i bruk en rekke av de mest inngripende tvangsmidlene. Blant annet åpner straffeprosessloven av 22. mai 1981 nr. 25 (heretter strpl.) kapittel 16a om kommunikasjonskontroll og kapittel 17b om bruk av tvangsmidler i avvergende øyesmed, for bruk av slike tvangsmidler rettet mot de mest alvorlige overtredelsene av strl. § 104a.

³ En femtekolonist er en som driver landsforræderisk organisert virksomhet ved å infiltrere, spionere, sabotere eller driver annen politisk eller militær virksomhet for å undergrave eller styrte den sittende makt. Kilde: <http://no.wikipedia.org/>

⁴ Ot.prp. nr. 79 (1950) side 4

⁵ Ot.prp. nr. 79 (1950) side 49

Politiets sikkerhetstjeneste (PST) er et særlig politiorgan og dets oppgaver er angitt i politi-loven av 4. august 1995 nr. 53 (heretter politil.) § 17b. PST skal etterforske og forebygge blant annet overtredelser av straffelovens kapittel 8 og 9 og terrorbestemmelsene i strl. §§ 147a, 147b og 147c. Strl. § 104a befinner seg i kapittel 9 som omhandler forbrytelser mot Norges statsforfatning og statsoverhode. PST har uttalt at § 104a har fylt et behov, da bestemmelsen har blitt brukt som grunnlag for å ta i bruk tvangsmidler i avvergende øyesmed, og dermed gitt politiet en mulighet til å hindre at mer alvorlige og svært skadegjørende handlinger finner sted.⁶

1. februar 1994 oppnevnte Stortinget en granskningskommisjon som skulle gjennomgå påstander om ulovlig overvåkning av norske statsborgere. Kommisjonen, som har blitt kalt Lundkommisjonen etter kommisjonens formann Kjetil Lund, avdekket at en rekke politiske grupperinger på venstresiden var utsatt for ulovlig overvåking, blant annet med § 104a som grunnlag.⁷ PST, som på den tiden het Politiets overvåkningstjeneste (POT), ble sterk kritisert i rapporten. Dette førte til en rekke debatter om PSTs etterforskningsmetoder og grunnlaget for etterforskningen, også i senere tid. Rapporten har også bidratt til å bringe klarhet i tolkningen av strl. § 104a.

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg redegjøre for strl. § 104a, herunder tolke bestemmelsen slik den fremstår i dag. Dette vil jeg gjøre ved å ta utgangspunkt i ordlyden og vurdere om reelle hensyn eller andre rettskildefaktorer, tilsier at ordlyden må tolkes innskrenkende eller utvidende. Jeg vil også vurdere bestemmelsen i lys av ytringsfriheten og organisasjonsfriheten. Deretter vil jeg ta for meg bruken av bestemmelsen frem til nå, og forholdet til straffeprosessloven. Til slutt vil jeg foreta en vurdering av behovet for bestemmelsen i fremtiden ved

⁶ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 8.4

⁷ Dokument nr. 15 (1995-96)

blant annet å se hen til de tilsvarende bestemmelsene i den nye straffeloven av 20. mai 2005 nr. 28 som ennå ikke har trådt i kraft.

1.3 Avgrensning

Straffeloven § 104a kan sees i sammenheng med en rekke andre bestemmelser i straffeloven. Noen av disse vil bli kort omtalt her, men vil ikke bli nærmere behandlet i oppgaven.

I straffelovens tredje del om forseelser finner vi strl. § 330, som er en mildere bestemmelse om stiftelse av, og deltakelse i, kriminelle eller samfunnsskadelige foreninger. Den oppstiller straff i form av bøter eller fengselsstraff i inntil 3 måneder for å stifte eller å delta i en ulovlig forening, en forening med formål å bruke eller oppmuntre til straffbare handlinger, eller en forening der medlemmene forplikter seg til ubetinget lydighet mot noen. Alternativet om ulovlig forening har ingen praktisk betydning da det ikke finnes noen lovforbud mot foreninger i norsk rett i dag. Bestemmelsen må tolkes i lys av Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 11, som bestemmer at alle har rett til å danne og å delta i foreninger. Etter annet ledd kan fengsel i inntil 6 måneder anvendes dersom foreningens formål er å foreta eller oppmuntre til forbrytelser. En person kan straffes etter § 330 i situasjoner hvor ikke alle de objektive vilkårene etter § 104a er oppfylt, for eksempel formålet i § 104a annet ledd, da § 330 er mer generell.

Å inngå forbund om å begå en handling som kan straffes med fengsel inntil 3 år, og som skal begås som ledd i virksomhet til en organisert kriminell gruppe straffes etter § 162c. Bestemmelsen straffer imidlertid ikke selve deltakelsen i en slik gruppe, men kriminaliserer en forberedende handling. Strl. § 162c kan anvendes på medlemmer i organisasjoner etter § 104a i en forberedende fase.

Straffeloven § 86 anses som den alminnelige forræderibestemmelsen. En som foretar en slik forræderisk handling som nevnt i denne bestemmelsen, kan tenkes å tilhøre en slik organisasjon som § 104a første ledd omhandler. Paragraf 86 kan brukes i konkurrans med § 104a.

Paragraf 104a rammer ikke organisasjoner med bestemte holdninger, for eksempel høyre-ekstremister eller nynazistiske organisasjoner. Å forby organisasjoner på grunn av meninger er i strid med foreningsfrihet og ønske om et demokratisk samfunn. Rasistiske ord og handlinger må derfor straffes etter andre bestemmelser. Dersom medlemmer av en organisasjon etter § 104a skulle komme med rasistiske ytringer, kan forholdet rammes av strl. § 135a. Andre bestemmelser som også tar hensyn til personvern er strl. § 246 og § 247 som blant annet setter forbud mot ærekrenkelser, hat og ringakt. Straffeloven § 390a rammer den som krenker en annens fred ved skremmende eller plagsom opptreden, eller annen hensynsløs atferd. I Rt. 1989 s. 1336 var det en som ble dømt for fredsforstyrrelse etter § 390a, hvor det var tydelig at den plagsomme adferden var rasistisk motivert.

Det kan tenkes at en organisasjon, som nevnt i § 104a første eller annet ledd, kan begå terrorhandlinger. Forbud mot terrorhandlinger omhandles i strl. § 147a. En handling anses som terrorhandling dersom den er straffbar etter de opplistede bestemmelsene i første ledd og begått med slikt forsett som er nevnt i bokstavene a, b eller c. En person har utvist terrorforsett dersom den kriminelle handlingen er gjennomført med det formål ”å forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet” (bokstav a), ”å skape alvorlig frykt i en befolkning” (bokstav b) eller ”urettmessig å tvinge offentlige myndigheter eller en mellomstatlig organisasjon til å gjøre, tåle eller unnlate noe av vesentlig betydning for landet eller organisasjonen, eller for et annet land eller en annen mellomstatlig organisasjon” (bokstav c). I forarbeidene ble det drøftet om det burde innføres en generell bestemmelse om straffansvar for forberedelse til terrorhandlinger.⁸ Det ble imidlertid uttalt at slike forberedelseshandlinger vil kunne rammes av bestemmelser om å inngå forbund om å gjennomføre straffbare handlinger, eller andre bestemmelser, slik som § 104a. Forbud mot å delta i organisasjoner som har til formål å begå terrorhandlinger omfattes av strl. § 104a og § 330. Det har likevel, etter forslag fra PST, vært en ny høring angående forslag til kri-

⁸ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 8.4 og 8.5

minalisering av forberedelse til terrorhandlinger, særlig med sikte på såkalt ”soloterrorisme”, og av medlemskap i terrororganisasjoner.⁹ Saken er nå under behandling.

1.4 Rettskildebruk

I oppgaven legges tradisjonelle rettskilder til grunn. Da ingen er dømt for overtredelse av strl. § 104a, forligger det lite rettspraksis om bestemmelsen. Det finnes imidlertid to høyesterettskjennelser fra 1997 om tolkningen av § 104a, hvor den ene kort vil bli omtalt i oppgaven. Det foreligger også svært lite juridisk teori som omhandler bestemmelsen, men den har vært noe diskutert da det har vært uenigheter om bruken av bestemmelsen og behovet for § 104a annet ledd. Dette kommer også mye frem i forarbeidene. I oppgaven vil derfor hovedvekten bli lagt på forarbeidene og den naturlig språklige forståelse av ordlyden i bestemmelsen. Siden oppgaven befinner seg på strafferettens område, vil jeg kort si noe om forholdet til folkeretten og legalitetsprinsippet i strafferetten.

1.4.1 Forholdet til folkeretten

Det norske rettsystemet bygger på det dualistiske prinsipp. Det vil si at den norske lovgivningen og folkeretten anses som to forskjellige rettsystemer. For at folkerettslige avtaler skal kunne anvendes direkte i intern rett, kreves en særskilt gjennomføringsakt. Først etter at dette er gjort, kan norske borgere påberope seg rettigheter og plikter etter folkerettslige konvensjoner. I et monistisk system blir en folkerettslig avtale en del av den interne rett så fort den er ratifisert.

Etter strl. § 1 annet gjelder straffelovgivningen med de begrensninger som følger av folkeretten. Det vil si at folkeretten anvendes direkte i forhold til hver enkelt borger så langt den gir borgeren en bedre rettsstilling enn han ellers ville hatt etter norsk rett alene. Deler av folkeretten er også gjort til norsk lov etter menneskerettighetsloven av 21. mai 1990 nr. 30

⁹ Høringsnotat, juli 2012

§ 2. Mest relevant i denne sammenheng er de internasjonale menneskerettighetene, særlig Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK), hvor etterlevelsen blir håndhevet av Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD). Dette betyr at norske domstoler må legge EMK til grunn som sine fortolkninger og EMDs fortolkninger av EMK.

I et dualistisk system har intern rett som hovedregel forrang, men etter menneskerettighetsloven § 3 er konvensjonene opplistet i § 2 gitt forrang ved en eventuell motstrid mellom bestemmelser i konvensjonene og bestemmelser i norsk lovgivning. Det betyr at lovgiver ikke kan sette straff for utøvelsen av rettigheter i den grad utøvelsen er beskyttet av konvensjonene som er opplistet i § 2. Presumsjonsprinsippet blir lagt til grunn ved tolkningen av norske bestemmelser. Det vil si at man forutsetter at norsk rett er i samsvar med folkeretten og at den interne retten så langt som mulig tolkes i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser.

1.4.2 Legalitetsprinsippet i strafferetten

Straffelovgivningen må også ligge innenfor de grenser som Grunnloven av 17. mai 1814 (Grl.) trekker. Det følger av Grl. § 96 at straff bare kan ilegges med hjemmel i lov. Denne bestemmelsen gir uttrykk for legalitetsprinsippet i strafferetten. Legalitetsprinsippet går ut på at myndighetene ikke kan gjøre inngrep ovenfor borgerne uten hjemmel i lov. Straff er det mest inngripende som kan foretas ovenfor borgerne, og dermed er legalitetsprinsippet spesielt viktig i strafferetten. Med "Lov" i § 96 menes formell lov, altså lov som er vedtatt etter Grl. §§ 76-80, som bestemmer hvordan lover skal vedtas. Lovkravet gjelder bare norsk lov, da verken andre lands lover eller folkeretten er å anse som "Lov" i Grunnlovens forstand. Som nevnt ovenfor er imidlertid flere konvensjoner gjort om til norsk lov etter menneskerettighetsloven § 2. I kravet om lov ligger det også et krav om at straffebestemmelsene må være så klare at det er mulig for borgerne å forutberegne sin rettsstilling. Domstolene kan ikke tildeles ubegrenset frihet ved anvendelse av straffelovgivningen. Det vil imidlertid alltid oppstå tolkningsproblemer, blant annet fordi det kan være vanskelig å finne helt dekkende uttrykk for de handlingene som det er mening å kunne straffe, da språket vårt ikke er fullkomment.

Det kan heller ikke settes straff for adferd som er grunnlovsbeskyttet, slik som ytringsfriheten, som er omtalt i Grl. § 100. Ytringsfriheten kan imidlertid misbrukes. Vi har derfor flere bestemmelser som setter straff for å bruke ytringsfriheten på en måte som skader andre. I slike tilfeller er det andre hensyn, for eksempel personvern hensyn, som veier tyngre enn hensynet til ytringsfrihet. Straffeloven inneholder blant annet straffebud om diskriminerende ytringer i § 135a og § 349a.

1.5 Hensyn

Det grunnleggende formålet med straff er å hindre uønsket adferd og å styre borgernes adferd i ønsket retning. Strl. § 104a beskytter statsmaktene, samfunnet og borgerne.

En organisasjon med militære kunnskaper kan være svært farlige. Den kan bruke makt til å oppnå de formål organisasjonen eventuelt har. I Rt. 1997 s. 894 hadde gruppen "X" sterk motvilje mot jøder, innvandring og innvandrere. Mennesker som tilhørte disse folkegruppene kunne kommet til skade. Bestemmelsen kan bidra til å beskytte disse borgernes rett til privatliv, rett til personlig integritet og rett til å være i fred for andre. Dette er rettigheter som er beskyttet av EMK artikkel 8. Myndighetene har etter artikkel 8 en plikt til å beskytte enkeltindividers friheter og rettigheter mot krenkelser fra andre medlemmer i samfunnet. Borgerne har også rett til frihet for tanke, samvittighet, religion og overbevisning etter blant annet EMK artikkel 9, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 18 og FNs Barnekonvensjon artikkel 14, som alle er vedtatt etter mønster av FNs verdenserklæring artikkel 18. Religionsfrihet og rett til beskyttelse mot diskriminering er omtalt EMK artikkel 14, SP artikkel 2 (1), 4 (1) og 26, FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) art 2 (2) og FNs konvensjon om rasediskriminering (RDK) art 5 (d)(vii). Dette er rettigheter som er grunnleggende for et demokratisk samfunn. Strl. § 104a bidrar til å beskytte disse konvensjonelle rettighetene. Selv om bestemmelsen ikke direkte beskytter mot diskriminering eller forstyrrelser av privatlivets fred, kan den bidra til at slike handlinger ikke foretas ved rasistiske og nynazistiske organisasjoner blir avslørt i

en forberedende fase. Religion og tro kan imidlertid også brukes og misbrukes i voldelige konflikter, for eksempel av ekstreme islamister, slik det ofte har blitt gjort i Midtøsten.

Strl. § 104a annet ledd har, som nevnt, til formål å ramme forberedelser til femtekolonnevirksomhet. Bestemmelsen verner statsmaktene og deres handlefrihet, samt folkestyret mot ulovlige handlinger fra foreninger eller sammenslutninger som har til formål å ”forstyrre samfunnsordenen eller å oppnå innflytelse i offentlige anliggender”. Det kan til og med hende at noen ønsker en væpnet revolusjon. Dette formål er imidlertid alene ikke nok til at foreningen skal rammes av § 104a annet ledd. De må også ha tatt skritt med ulovlige midler for å nå målet. Strl. § 104 kan være med på å stoppe slike sammenslutninger på et tidlig stadium. Bestemmelsen kan beskytte mot terrorhandlinger dersom det viser seg at en organisasjon som omhandlet i § 104a planla å utføre handlinger etter § 147a. Strl. § 104a kan gi grunnlag for etterforskning og avsløre terroraksjoner i planleggingsfasen. Dette er mulig dersom sammenslutningen for eksempel har fremskaffet våpen eller sprengstoff etter § 161, med tanke på å bruke dette i en terroraksjon. Ved å pågripe personene som har tilknytning til en slik forening, blir myndighetene og borgernes sikkerhet ivaretatt.

Personvern hensyn kan også tale imot en bestemmelse som strl § 104a, da den gir grunnlag for bruk av utradisjonelle tvangsmidler under etterforskning. EMK artikkel 8 (1) gir rett til respekt for privatliv, familieliv, personers hjem og korrespondanse. Rett til respekt for ens korrespondanse skal forstås vidt og gjelder blant annet brev, post, telefon, mobiltelefon, internett, e-post osv.¹⁰ Etterforskningsmetoder vil gripe inn i retten etter EMK artikkel 8. Bruk av kommunikasjonskontroll og annen overvåkning er inngrep i en persons psykiske integritet, mens ransaking og visitasjon er inngrep i fysiske integritet.¹¹ Informasjonsinn-samling av enkeltpersoner, spesielt over lengre tid, vil kunne være brudd på EMK artikkel 8 (1). Inngrep må enten oppfylle de kravene som oppstilles i artikkel 8 (2), eller gjennomføres med grunnlag i artikkel 15 ved krig eller under andre offentlige kriser. Unntak fra

¹⁰ Høstmælingen (2003) s. 229

¹¹ NOU 2004:6 pkt. 4.3.5.2

rettighetene må etter artikkel 8 (2) ha hjemmel i lov, det må være nødvendig i et demokratisk samfunn og det må være begrunnet i et av de opplistede hensynene i artikkelen. Vilkåret om at unntak må være nødvendig i et demokratisk samfunn setter krav til forholdsmessighet mellom mål og midler. Formålet med politiets undersøkelser er å bekjempe kriminalitet, som er et legitimt hensyn etter artikkel 8 (2). Noen tvangsmidler er mer inngripende enn andre og jo mer inngripende tvangsmiddelet er, jo strengere krav stilles det til formålet. Politimetodeutvalget uttalte:

”Borgernes forventning om å kunne leve sine liv uten at staten blander seg inn i deres private sfære, må veies mot samfunnets behov for å kunne ta i bruk krenkende metoder for å sikre statens sikkerhet og bekjempe kriminalitet. Det kreves ikke at inngrepet skal anses uunnværlig. Det er på den annen side ikke tilstrekkelig at tiltaket er ”ønskelig” eller ”nyttig”. Balansepunktet ligger et sted i mellom, se Olsson mot Sverige (Klagesak nr 10465/83) avsnitt 67. Hvor den nærmere grensen skal trekkes, vil bero på en konkret vurdering.”¹²

Hensynet til ytringsfrihet og foreningsfrihet taler også imot strl. § 104a. Disse rettighetene blir behandlet nedenfor i punkt 2.7.

Innføringen av § 104a i straffeloven har gitt en mulighet til å pågripe folk før det skjer mer alvorlige forbrytelser.

1.6 Videre fremstilling

I punkt 2 vil jeg gi en fremstilling av gjeldende rett. Jeg starter med å fastslå bestemmelsens stedlige virkeområde i punkt 2.1, før jeg i punkt 2.2, 2.3, 2.4 og 2.5 gjennomgår de objektive vilkår for straffbarhet. Strafferamme, skyldkrav og påtalespørsmål vil bli behandlet i punkt 2.6. Forholdet til ytringsfrihet og foreningsfrihet vil bli gjennomgått i punkt 2.7

¹² NOU 2004:6 pkt. 4.3.5.3.3

da bestemmelsen må tolkes med hensyn til disse grunnleggende rettighetene. Jeg vil deretter i punkt 3 gjennomgå bruken av bestemmelsen frem til i dag ved å gjennomgå sammenhengen med straffeprosessloven i punkt 3.1. Da Lundkommisjonens rapport kritiserte mye av den tidligere bruken av bestemmelsen, vil jeg si noe om denne rapportens kritikk og følgene av kritikken i punkt 3.2. Til slutt vil jeg i punkt 4 vurdere behovet for strl. § 104a i fremtiden. I punkt 4.1 vil jeg først redegjøre for dagens trusselbilde, deretter fremstiller jeg den vurderingen som ble foretatt ved videreføringen av strl. § 104a i den nye straffeloven 2005, før jeg avslutter med en egen vurdering av behovet for en slik bestemmelse i fremtiden i punkt 4.3.

2 Gjeldende rett

2.1 Bestemmelsens stedlige virkeområde

Dersom ikke annet fremgår av bestemmelsen, som er tilfellet her, får strl. § 12 anvendelse. Etter denne bestemmelsen kan strl. § 104a for det første anvendes på forbrytelser som blir begått her i riket, jf. første ledd. For det andre kan den anvendes på forbrytelser som skjer på norsk fartøy eller norsk luftfartøy uansett hvor det befinner seg, eller av noen av dets besetning eller andre som medfølger fartøyet, jf. annet ledd. For det tredje kan den anvendes på forbrytelser begått i utlandet av norsk statsborger da § 104a befinner seg i kapittel 9 om forbrytelser mot Norges statsforfatning og statsoverhode, jf. tredje ledd a). Endelig kan § 104 a benyttes på forbrytelser begått i utlandet av utlending, jf. fjerde ledd a) der § 104a uttrykkelig er nevnt.

Strl. § 104a stedlige virkeområde bør være klart etter strl. § 12. Likevel var det behov for ytterligere klargjøring i 2003 da mulla Krekar var siktet for overtredelse av strl. § 104a. Bakgrunnen for siktelsen var at mulla Krekar var leder for det militære politiske partiet Ansar al-Islam i Nord-Irak, dannet i 2001. Partiet fortolket islam meget strengt og arbeidet for å innføre sharia, tradisjonell islamsk lov. Mange mente også at Ansar al-Islam hadde

kontakt med Osama bin Ladens al-Qaida-nettverk, noe mulla Krekar benektet.¹³ Innenfor påtalemyndigheten var det fremkommet ulike oppfatninger av rekkevidden av bestemmelsen, og spørsmålet ble brakt inn for Riksadvokaten for nærmere avklaring.¹⁴ Spørsmålet var om § 104a første ledd kunne anvendes på enhver deltakelse eller støtte til private militære organisasjoner, uansett om organisasjonen skulle befinne seg i utlandet og ikke direkte truer norske interesser. I en uttalelse 26. februar 2003 understreket Riksadvokaten at bestemmelsen beskytter norske interesser og må tolkes innskrenkende.¹⁵ Riksadvokaten påpekte at en annen løsning ville gjøre de fleste frigjøringsbevegelsene i andre land ulovlige etter norsk rett. Pengestøtte til slike organisasjoner, som helt eller delvis er eller har vært private militære organisasjoner, ville dermed vært straffbart. Dette har åpenbart ikke har vært lovgivers intensjon, ifølge Riksadvokaten. Behovet for å anvende bestemmelsen i utlandet er, etter Riksadvokatens mening, uansett begrenset fordi strl. § 147a og § 147b egner seg bedre når slik virksomhet skal straffeforfølges.¹⁶

Forarbeidene taler også for at bestemmelsen ble gitt med tanke på etablering av slike organisasjoner i Norge.¹⁷ Dette er også i overensstemmelse med at bestemmelsen befinner seg i kapittel 9 om forbrytelser mot Norges statsforfatning og statsoverhode.

I ny straffelov (2005) § 128 om ulovlig militær virksomhet er det presisert i bestemmelsen at den bare gjelder for privat organisasjon av militær karakter ”her i riket”. I § 129, som tilsvarende gjelder § 104a annet ledd, er det derimot ikke gjort samme presisering.

¹³ NTBtekst 22.01.2003

¹⁴ Verdens Gang 15.01.2003 s. 14

¹⁵ NTBtekst 26.02.2003

¹⁶ Ot. prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.1

¹⁷ Ot.prp. nr. 79 (1950) s. 14 og 49

2.2 Første ledd: "privat organisasjon av militær karakter"

"Privat organisasjon av militær karakter" må forstås som en type sammenslutning av minst to eller flere personer som ikke er offentlig eller godkjent av myndighetene og som jobber sammen for å oppnå et mer eller mindre klart mål. Organisasjonen må drive opplæring eller øvelser i kamp og eventuelt våpenføring. Etter forarbeidene er det ikke nødvendig at organisasjonen driver med våpenopplæring for at den skal omfattes av straffebudet, om den likevel driver en form for militær opplæring.¹⁸ Det er ikke et vilkår at organisasjonen råder over våpen og sprengstoff da dette fører til høyere strafferamme i første ledd annet punktum. "Militær karakter" kan også bety militær struktur i hvordan organisasjonen er organisert, om de bruker uniformer og har et kommandosystem. Dette er antakelig alene ikke nok for at organisasjonen skal rammes av bestemmelsen.

I følge forarbeidene er ikke vanlige skytterlag å anse som en militærorganisasjon.¹⁹ Det samme gjelder en tropp frivillige som organiseres spontant som et ledd i motstanden mot fiendtlige invasjonstyrker.²⁰ Dersom den imidlertid får en permanent karakter kan utfallet være et annet, også i krigstid, da ukontrollerte militære grupper kan innebære en risiko både for den indre og ytre sikkerhet.²¹

En privat militærorganisasjons eksistens kan være en fare for samfunnsfreden i urolige tider uansett formålet med organisasjonen. Slike organisasjoner anses uansett som en trussel mot samfunnsordenen. Man vil derfor kunne straffes etter første ledd uavhengig av formålet med organisasjonen, i motsetning til bestemmelsens annet ledd (se nedenfor).

¹⁸ Ot.prp. nr. 79 (1950) s. 14

¹⁹ Ot.prp. nr. 79 (1950) s. 14

²⁰ Ot.prp. nr. 79 (1950) s. 49

²¹ Bratholm (red.) (1995) s. 84

2.3 Hvilke handlinger omfattes?

Følgende fremstilling er også relevant for § 104a annet ledd, som omtales i punkt 2.5 nedenfor, da både § 104a første og annet ledd rammer det å danne, støtte, delta i eller rekruttere medlemmer til organisasjonen. Dette er svært praktisk da grensen mellom hva som er en ”privat organisasjon av militær karakter” og hva som anses som en forening eller sammenslutning etter annet ledd, kan være vanskelig å trekke.

2.3.1 ”danner”

Alternativet ”danner” i § 104a første og annet ledd omfatter den eller de personene som er med å stifte en ”privat organisasjon av militær karakter” eller en forening eller sammenslutning som omhandles i annet ledd. Etter strl. § 330 kan man straffes for å stifte eller delta i enkelte kriminelle eller samfunnsskadelige foreninger. I Gyldendals lovkommentar kommer det frem at ”stifter” i § 330 omfatter enhver som har tatt initiativ til at foreningen ble til eller som har vært med på å sette den ut i live.²² Det samme må gjelde for alternativet ”danner” i § 104a. En som har vært med på å danne en forening eller organisasjon etter § 104a første eller annet ledd kan straffes selv om han ikke senere har blitt medlem.²³

2.3.2 ”deltar i”

Det andre alternativet man kan straffes for etter § 104a første og annet ledd omhandler det å delta i en slik organisasjon eller forening. Dette er et vidt begrep som etter en naturlig språklig forståelse omfatter all aktivitet med organisasjonen. Dette kan for eksempel være å møte opp på organisasjonens sammenkomster, få eller gi militær opplæring, og ikke minst å være med på eventuelle handlinger med bruk av ulovlige midler som nevnt i annet ledd. Bestemmelsen rammer alle medlemmene av organisasjonen, uansett om de ikke er med på de aktuelle ulovlige handlingene, dersom de har kjent til de skritt andre enkeltmedlemmer

²² Matningsdal, note 2450

²³ Matningsdal, note 2450

har tatt. Om det foreligger en medlemsregistrering eller ikke er uten betydning, da det må foretas en objektiv vurdering om aktiviteten har et slikt preg at den må anses som deltagelse i foreningen.

Den nedre grense for hva som kan anses som ”deltar i” må trekkes ved den øvre grensen til hva som anses som ”støtter”, som også omfattes av bestemmelsen. Å trekke en grense her mellom ”deltar i” og ”støtter” vil derfor ikke være av betydning da begge alternativene omfattes av bestemmelsen.

2.3.3 ”rekrutterer medlemmer til”

Alternativet ”rekrutterer medlemmer til” ble tilføyd ved lov av 28. juni 2002 nr. 54, da det kom frem at det var tvilsomt om typisk rekrutteringsvirksomhet etter at organisasjonen er dannet omfattes av bestemmelsen.²⁴ ”Rekrutterer medlemmer til” innbærer etter en naturlig språklig fortolkning å påvirke en annen til å delta i den private militære organisasjonen. Alternativet ble tilføyd for bedre å synliggjøre FNs tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen om barn i væpnet konflikt. Artikkel 4 i tilleggsprotokollen lyder:

- “1. Armed groups that are distinct from the armed forces of a Stat should not, under any circumstances, recruit or use in hostilities person under the age of 18 years.
2. State Parties shall take all feasible measures to prevent such recruitment and use, including the adoption of legal measures necessary to prohibit and criminalize such practices.
3. The application of the present article shall not affect the legal status of any party to an armed conflict.”

²⁴ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 12.3.1

Den forutsetter at væpnede grupper som ikke er en del av statens egne væpnede styrker, ikke under noen omstendigheter skal kunne rekruttere personer under 18 år eller bruke barn og unge i fiendtligheter. Partene skal treffe alle gjennomførbare tiltak for å hindre slik rekruttering og bruk, herunder gi nødvendige straffebud. Ved å føre til ”rekrutterer” som straffalternativ i § 104a og samtidig skjerpe straffen dersom organisasjonen har medlemmer under 18 år (se punkt 2.4.2), er bestemmelsen med på å oppfylle kravet etter FNs tilleggsprotokoll.

Utenriksdepartementet mente under høringen at det burde fremgå av lovtekstens forarbeider at personer under 18 år som selv rekrutterer andre under 18 år, som hovedregel ikke skal kunne straffes etter strl. § 104a.²⁵ Begrunnelsen var at alle personer under 18 år skal er i utgangspunktet å anse som ofre i væpnet konflikter. Å straffeforfølge umyndige personer harmonerer ikke med Tilleggsprotokollen artikkel 6 nr. 3 som pålegger statene å yte bistand til personer under 18 år for deres fysiske og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering, når dette er nødvendig etter deltakelse i væpnet konflikt eller militære organisasjoner. Jus-
tisdepartementet ville derimot ikke gi uttrykk for en slik hovedregel. Etter strl. § 46 kan ingen straffes for handling foretatt før fylte 15 år. Om man skal unnlate å straffeforfølge personer som har fylt 15 år, men som er under 18 år, må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle, etter departementets mening.²⁶ Det ble derfor ikke oppstilt en slik begrensning av straffansvaret i forarbeidene.

2.3.4 ”støtter”

Dersom noen ”støtter” en slik organisasjon kan det også føre til straff etter § 104a. Etter en naturlig språklig fortolkning rammer alternativet personer som ikke er medlemmer, men som likevel hjelper organisasjonen på en eller annen måte. Det kan være at noen bidrar med økonomisk støtte eller annen materiell støtte, for eksempel våpen, kunnskap, opplæ-

²⁵ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 12.3.2

²⁶ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 12.3.3

ring eller informasjon. Ordet ”støtter” omfatter også etter en naturlig språklig forståelse at man uttrykker sin tilfredshet over at organisasjonen finnes, til medlemmene eller andre. I forarbeidene til ny straffelov (2005) §§ 128 og 129 er imidlertid strl. § 104a tolket slik at den nedre grensen for hva som omfattes antas å gå med offentlig forherligelse.²⁷ Dette er naturlig, da noe annet ville vært urimelig og ikke minst i strid med ytringsfriheten.

Medvirkning er ikke nevnt i bestemmelsen, men visse medvirkningsformer kan likevel straffes som ”støtte” til slik organisasjon. For eksempel kan tilrettelegging for militær opplæring ved å skaffe tilholdssted eller tilgang til våpen omfattes av bestemmelsen. Det samme gjelder tilrettelegging for organisasjonens handlinger med bruk av ulovlige midler for å forstyrre samfunnsordenen eller for å oppnå innflytelse i offentlige anliggender. Det er imidlertid ikke straffbart som psykisk medvirkning å oppfordre andre til å slutte seg til organisasjonen.²⁸ For at noe skal regnes som medvirkning når straffebudet ikke inneholder medvirkningstillegg, må det vurderes om handlingen etter en naturlig tolkning rammes av straffebudet.²⁹ Det å oppfordre andre til å delta i en organisasjon kan etter en naturlig språklig forståelse anses som støttende handling. En oppfordring er imidlertid kun et uttrykk for at andre burde slutte seg til organisasjon, som i seg selv ikke kan anses som en straffverdig handling. Dersom noen blir medlem i organisasjonen etter å ha blitt oppfordret til det, kan ikke personen som kom med oppfordringen klandres for dette, da oppfordringen sjeldent vil være eneste årsak til medlemskapet. Den subjektive skylden må anses å foreligge hos personen som har blitt medlem. Dette er også i samsvar med ytringsfriheten. Å oppfordre andre til å delta i en organisasjon etter § 104a første ledd eller en forening eller sammenslutning etter annet ledd, kan grense mot rekruttering. Rekruttering krever likevel mer aktiv overbevisning enn en oppfordring.

²⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.1

²⁸ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.1

²⁹ Andenæs (2004) s. 331-332

Etter strl. § 139 har alle en avvergelsesplikt dersom det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig at en handling etter § 104a vil bli eller er begått. En avvergelse vil i første rekke bestå i å anmelde forholdet til politiet, selv om også andre avvergelseshandlinger kan være tilstrekkelige, for eksempel å advare personen(e) som skal utsettes for den straffbare handlingen. Selv om en person ikke skulle bli straffet etter § 104a for å støtte en organisasjon eller forening etter første og annet ledd, kan det tenkes at han kan straffes etter § 139 dersom han tier om forholdet. Også medvirkning til brudd på avvergelsesplikten er straffbar etter § 139 første ledd siste punktum. Dersom noen for eksempel overtaler en til ikke å overholde plikten, kan han straffes for medvirning til § 139.³⁰

2.4 Straffskjerpene omstendigheter

Dersom noen av de straffskjerpene alternativene i § 104a første ledd annet punktum kan sies å være oppfylt, kan dette føre til strengere straff. Dette gjelder ikke bare organisasjoner etter første ledd, men også foreninger eller sammenslutninger etter annet ledd. Dette kan leses ut fra formuleringen ”på samme måte straffes” i annet ledd.

2.4.1 ”råder organisasjonen eller dens medlemmer over forråd av våpen eller sprengstoff”

Det første straffskjerpene alternativet foreligger dersom organisasjonen eller dens medlemmer ”råder ... over forråd av våpen og sprengstoff”. Med ”råder” menes å ha i sin besittelse eller å ha tilgang til. En avtale om ubegrenset tilgang på bestemte våpen vil dermed omfattes. En kontrakt om våpenleveranse gir derimot ikke råderett før levering er gjennomført.³¹

³⁰ Matningsdal, note 1121

³¹ Bratholm (red.) (1995) s. 84

For at det skal være et ”forråd” av våpen må det være en viss mengde. Med ”våpen” må forstås ethvert redskap som kan brukes til å angripe noen eller noe med, for eksempel pistol, gevær, revolver, kniver og balltre. Det kan også være kjemiske og bakteriologiske midler.³² Som ”sprengstoff” regnes blant annet bomber, missiler, granater og miner.

2.4.2 ”har organisasjonen medlemmer under 18 år”

Om en ”privat organisasjon av militær karakter” etter første ledd, eller en forening eller sammenslutning som har til formål å ta i bruk ulovlige midler for å forstyrre samfunnsordenen eller å oppnå innflytelse i offentlige anliggender og har tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler etter annet ledd, har medlemmer under 18 år, kan dette føre til strengere straff for de som danner, deltar i, støtter eller rekrutterer medlemmer til en slik organisasjon. Alternativet ble tilføyd i 2002 etter kravene i FNs tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen om barn i væpnet konflikt.³³ Alle personer under 18 år skal som utgangspunkt anses som ofre i væpnede konflikter, noe som blant annet kommer til uttrykk i protokollens artikkel 6 nr. 3 som pålegger medlemsstatene å tilby assistanse til personer som er brukt i strid med protokollen.

Om en person er under 18 år bør, i de fleste tilfeller, være enkelt å slå fast. Vurderingen blir her om personen kan anses som medlem eller ikke.

Strafferammen heves for å rekruttere personer under 18 år til en organisasjon etter første ledd eller annet ledd, uansett om organisasjonen ikke hadde medlemmer under 18 år fra før.³⁴

³² Bratholm (red.) (1995) s. 85

³³ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002)

³⁴ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 15.I

2.4.3 ”bruker den personer under 18 år under fiendtligheter”

Det straffskjerpende alternativet ”bruker den personer under 18 år under fiendtligheter” ble også tilføyd i 2002, av samme grunn som forbudet mot medlemmer under 18 år. Bestemmelsen gjelder kun bruk ”under fiendtligheter” som er i samsvar med protokollens artikkel 4 nr. 1 som nevnt ovenfor. Det vil si at ikke alle former for organisasjonens bruk av mindreårige hever strafferammen. Dersom en person under 18 år for eksempel begår skadeverk eller utfører vold på vegne av organisasjonen eller er med på organisasjonens skadeverk og voldsbruk, blir strafferammen hevet for de som danner, deltar i, støtter eller rekrutterer medlemmer til denne organisasjonen, selv om personen under 18 år ikke er å anse som medlem.

2.4.4 ”foreligger det andre særlig skjerpende omstendigheter”

Dersom det foreligger ”andre særlig skjerpende omstendigheter” enn de som nevnt ovenfor, kan også dette føre til strengere straff. Andre særlig skjerpende omstendigheter kan foreligge dersom det gis opplæring i utspekulerte torturmetoder. Dersom de ulovlige midlene som er tatt i bruk etter § 104a annet ledd er svært alvorlige forbrytelser, kan det være grunn til å heve strafferammen. Ifølge Bratholm og Matningsdal (red.) kan også, ved en overtredelse av § 104a første ledd, organisasjonens formål være en slik særdeles skjerpende omstendighet, i den utstrekning dette ikke er et selvstendig straffbart forhold.³⁵

2.5 Annet ledd

Annet ledd ble tilføyd etter at politimesteren i Oslo henvendte seg til departementet og fremholdt at ”de gjeldende bestemmelser i straffeloven ikke gir noe helt tilfredsstillende vern mot 5-kolonnevirksomhet i dens forberedende stadium”.³⁶

³⁵ Bratholm (red.) (1995) s.84

³⁶ Ot.prp. nr. 79 (1950) s. 49

Objektet for handlingen etter annet ledd er ”forening eller sammenslutning som har til formål ved sabotasje, maktanvendelse eller andre ulovlige midler å forstyrre samfunnsordenen eller å oppnå innflytelse i offentlige anliggender dersom foreningen eller sammenslutningen har tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler”.

2.5.1 ”forening eller sammenslutning”

Etter ordlyden forstår jeg ”forening eller sammenslutning” til å ha mer eller mindre samme betydning som ”organisasjon” i første ledd, altså som minst to eller flere personer som arbeider sammen for et mer eller mindre klart mål. Det er ikke nok å påvise at det finnes slike miljøer eller fellesskap, det må stilles krav til fasthet og struktur.

I Rt. 1997 s. 894 hevdet de to siktede at gruppen ”X”, som de var medlem i, var nedlagt. I følge lagmannsretten, som Høyesteretts kjæremålsutvalg sluttet seg til, var det ikke viktig at navnet ”X” ikke lenger var i bruk, at medlemsregistrering er opphørt eller organisasjonsstrukturen var endret. De aktiviteter de siktede mistenktes for hadde uansett et slikt preg av organisert og strukturert samvirke at det måtte sies å foreligge en sammenslutning.

2.5.2 Foreningen eller sammenslutningens formål

Etter § 104a annet ledd er foreningens eller sammenslutningens formål avgjørende for straffbarheten, i motsetning til bestemmelsens første ledd hvor formålet er ikke relevant. Foreningen må ha som formål ”å forstyrre samfunnsordenen” eller ”å oppnå innflytelse i offentlige anliggender”.

Begrepet ”å forstyrre samfunnsordenen” må omfatte handlinger som påvirker stabiliteten i samfunnet, for eksempel sabotasje ved energiforsyningen eller ulovlige demonstrasjoner.³⁷ Ved tolkningen kan det ses hen til at bestemmelsen befinner seg i kapittel 9 om forbrytelser

³⁷ Dokument nr. 15 (1995-96) s. 82

mot Norges statsforfatning og statsoverhode, noe som kan tale for at uttrykket begrenses til å omfatte handlinger som påvirker myndighetene.

Etter en naturlig språklig forståelsen anses ”offentlig anliggender” som myndighetenes arbeid, avgjørelser og organisering eller andre enkeltsaker myndighetene har interesse i. ”Å oppnå innflytelse” i slike offentlige saker vil si at man påvirker saken i en enkelt retning, noe som blir spesielt fremtredende dersom utfallet blir et annet enn det ville ha blitt uten bruk av ulovlige midler.

2.5.3 ”ved sabotasje, maktanvendelse eller andre ulovlige midler”

For å kunne straffes etter § 104a annet ledd må man ha til formål å forstyrre samfunnsordenen eller oppnå innflytelse i offentlige anliggender ”ved sabotasje, maktanvendelse eller andre ulovlige midler”. Alle ulovlige midler kan omfattes av bestemmelsen, ”sabotasje” og ”maktanvendelse” er bare to eksempler på et slikt ulovlig middel. Som ”sabotasje” regnes ødeleggelse og skadeverk. ”Maktanvendelse” er voldsbruk rettet mot noen, for eksempel terrorhandlinger eller gisseltaking for å påvirke utfallet i en sak. Andre ”ulovlige midler” kan for eksempel være trusler, tvang og bestikkelser.

Det er ikke nødvendig at middelet er en handling, men dette er imidlertid det mest praktiske.³⁸ Ikke alle ulovlige midler omfattes, da det skal mye til for at man kan anvende bestemmelsen ved ulovlige streiker eller ulovlige demonstrasjoner.³⁹ Alle vilkårene i § 104a annet ledd må ses i sammenheng ved vurderingen om bestemmelsen skal anvendes eller ikke.

³⁸ Dokument nr. 15 (1995-96) s. 82

³⁹ Dokument nr. 15 (1995-96) s. 82

2.5.4 ”tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler”

Annet ledd ble endret ved lov av 3. desember 1999 nr. 82, etter at Lundkommisjonens rapport avdekket en juridisk uenighet om forståelsen av bestemmelsen.⁴⁰ Spørsmålet var da om organisasjonens formål i seg selv var avgjørende for straffbarheten eller om det var krav om at organisasjonen hadde tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler. Selv om det var formålet i seg selv som var avgjørende etter ordlyden før endringen, mente Lundkommisjonen bestemmelsen måtte tolkes innskrenkende:

”Så lenge organisasjonen nøyer seg med å hevde sine meninger og ikke har tatt skritt for ved ulovlige midler å realisere formålet, kan straff ikke anvendes på personer med tilknytning til organisasjonen. Hensynet til ytringsfriheten, jf. Grunnlovens § 100, og demokratihensyn taler med styrke for en slik tolkning.”⁴¹

Kontroll- og konstitusjonskomiteen og Justisdepartementet var også enige i denne tolkningen.⁴² Sikkerhetsutvalget mente det var prinsipielt betenkelig å forby deltagelse i en organisasjon på grunn av meninger, da dette også kunne stride mot prinsippet om organisasjonsfrihet. Utvalgets syn var at det var bedre at slike holdninger kommer frem og blir imøtegått i den alminnelige debatt, i stedet for å bekjempe dem med forbud og straffetrusler.⁴³

Høyesterett hadde samme syn da de sluttet seg til lagmannsrettens tolkning av bestemmelsen.⁴⁴ Lagmannsretten mente at bestemmelsen ikke rammer organisasjoner der selve angivelsen av denne typen formål har som eneste hensikt å vekke oppmerksomhet eller vekke mulige medlemmers interesse. Den gjelder heller ikke støtte, stiftelse, deltakelse i eller re-

⁴⁰ Dokument nr. 15 (1995-96)

⁴¹ Dokument nr. 15 (1995-96) s. 82

⁴² Innst.S. nr. 240 (1996-97) s. 43-44, Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) pkt. 19.5.3.2

⁴³ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) pkt. 19.5.2.1

⁴⁴ Rt. 1997 s. 894

kruttering til organisasjoner som åpenbart ikke er i stand til å gjennomføre de ulovligheter som er angitt som formål.

Denne lovforståelsen ble så tatt inn i bestemmelsen og ingen kan således dømmes etter § 104a annet ledd så lenge foreningen eller noen av dens medlemmer ikke har ”tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler”. Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at en eller flere medlemmer har tatt slike skritt dersom det ikke skjer i forståelse med ledelsen i foreningen.⁴⁵ Om enkeltmedlemmer søker å realisere organisasjonens formål på egenhånd uten de øvrige medlemmene samtykke, kan ikke alle som dannet, deltok i, rekrutterte personer til eller støttet organisasjonen, straffes etter § 104a. Slike enkeltpersoner må heller straffes etter andre bestemmelser, for eksempel kan straffebud for forberedelseshandlinger være overtrådt, slik som §§ 94, 159, 233 tredje ledd eller 233a som omhandler å inngå forbund om å begå en forbrytelse eller § 161 om å tilvirke, skaffe eller oppbevare våpen eller sprengstoff.⁴⁶ Lovendringen var kun ment som en presisering av gjeldende rett.⁴⁷

Da organisasjonen må ha tatt skritt for å realisere formålet, medfører dette at alternativet ”danner” bare rent unntaksvis kan være aktuelt for straff etter § 104a annet ledd.⁴⁸

Overvåkningssentralen (OSV) foreslo i brev til Justisdepartementet 21. februar 2001 en endring av ordlyden i § 104a annet ledd. OSV mente lovendringen som ble foretatt i 1999 var uheldig og ikke dekket dagens behov. De foreslo derfor endring av ordlyden slik at det skulle være tilstrekkelig at ”det er” tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler.⁴⁹ Da ville det vært tilstrekkelig om enkeltmedlemmer har tatt skritt som nevnt. Justisdepartementet mente at det avgjørende bør være om organisasjonen som sådan eller enkeltmed-

⁴⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.1

⁴⁶ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 12.2.3

⁴⁷ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) pkt. 23.I

⁴⁸ Dokument nr. 15 (1994-96) s. 83

⁴⁹ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt.12.2.2

lemmer som kan handle på vegne av organisasjonen har tatt skritt for å gjennomføre organisasjonens formål med ulovlige midler.⁵⁰ Dersom noen ytterliggående enkeltmedlemmer vil ta skritt med ulovlige midler for å nå formålet, mens andre medlemmer prøver å stoppe dem uten hell, ville det vært urimelig å straffe de andre medlemmene. Det ville etter departementets syn være uheldig å la straffebud favne urimelig vidt for at politiet skal ha mulighet til å forebygge og avverge kriminalitet.⁵¹ Forslaget ble derfor avvist.⁵²

2.6 Strafferamme, subjektiv skyld og påtalespørsmålet

Brudd på strl. § 104a første eller annet ledd kan straffes med fengsel i inntil 6 år. Hvis det foreligger særlig skjerpende omstendigheter etter § 104a første ledd annet punktum, eller § 104a annet ledd, jf. første ledd annet punktum, er straffen fengsel inntil 6 år.

Strl. § 104a sier ingenting om skyldkravet, noe som betyr at skyldkravet er forsett etter strl. § 40. For å straffes etter § 104a kreves det forsett om alle de objektive vilkårene i bestemmelsen. Det er etter strl. § 104a annet ledd krav om at det enkelte medlem må ha kjent til de skritt andre enkeltmedlemmer har tatt. Foreligger det særlig skjerpende omstendigheter, kreves det at gjerningspersonen også har forsett om disse. Forsøk er straffbart etter § 49, og skal straffes ”mildere” enn den fullbyrdede forbrytelse, jf. § 51

Etter strpl. § 65 nr. 2 er Riksadvokaten kompetent påtalemyndighet ved tiltale for overtredelse av straffeloven kapittel 8-10, uavhengig av strafferamme. Strl. § 104a finner vi, som nevnt, i kapittel 9. Kongen i statsråd må derimot avgjøre spørsmålet om å unnlate påtale etter stprl. § 69, jf. § 64 annet ledd nr. 2. Strl. § 12 første ledd nr. 4 åpner for å straffeforfølge utlendinger for handlinger begått i utlandet. Etter strl. § 13 første ledd må forholdet påtales av Kongen i statsråd når hjemmelen for straffeforfølgning er bokstav a eller b. Dette

⁵⁰ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 12.2.3

⁵¹ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 12.2.3

⁵² Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 12.2.5

skyldes at straffesak i Norge mot utlendinger, for handlinger som er begått i utlandet, kan få konsekvenser internasjonalt.⁵³ Strl. § 104a er uttrykkelig nevnt i § 12 nr. 4 bokstav a. En avgjørelse om straffeforfølgning treffes ved kongelig resolusjon. Et generelt samtykke til straffeforfølgning er tilstrekkelig og det er ikke nødvendig at tiltalebeslutningen forelegges regjeringen.⁵⁴ Det kan iverksettes rettslig og utenrettslig etterforskning uten Kongens beslutning, jf. Rt. 1964 s. 374. I Rt 1976 s. 251 kom det imidlertid frem at Kongens beslutning er et absolutt vilkår for å avsi dom eller utferdige forelegg.

Påtalen er etter strl. § 77 ubetinget offentlig, da det motsatte ikke er uttrykkelig bestemt i § 104a.

2.7 Forholdet til ytrings- og foreningsfriheten

Straffeloven § 104a innskrenker ytringsfriheten og foreningsfriheten, som er blant menneskerettighetene i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP).

Ytringsfrihet er en forutsetning for et demokratisk samfunn. Uten ytringsfrihet er det ikke mulig å skille sanne og usanne ytringer, da ytringsfriheten anses som en nødvendig betingelse for sannhetssøken, også kalt sannhetsargumentet. Ytringsfrihet er også viktig for enkeltmenneskets personlige utvikling og selvutfoldelse, samt utdanning og kulturell fremgang.⁵⁵ Vernet om ytringsfriheten er hjemlet i SP artikkel 19 og EMK artikkel 10, som begge gjelder som norsk lov etter menneskerettighetsloven § 2. Ytringsfriheten er også vernet i Grunnloven § 100. Vernet omfatter friheten til å ha meninger og å motta og å meddele opplysninger og ideer uten innblanding fra offentlige myndigheter, uavhengig av landegrenser. Det vil si at eventuelle mottakere skal ha fri tilgang til ytringene. EMK artikkel

⁵³ Matningsdal (2012) note 74

⁵⁴ Matningsdal (2012) note 74

⁵⁵ Høstmælingen (2003) s. 249

10 (1) gir ingen begrensninger i innholdet i ytringene. De kan omfatte alt fra politiske meninger til rasistisk propaganda. Bestemmelsen skiller heller ikke mellom de som ytrer seg. Alle har den samme retten, uansett alder, psykisk helse eller politisk makt.

Foreningsfrihet er en nødvendig betingelse for det industrialiserte og demokratiske samfunnet, slik at enkeltindivider kan stå sammen for bedre å få fremmet sine interesser. Friheten til å danne og delta i foreninger er nært knyttet til ytringsfriheten, da foreningene kan brukes for å få frem medlemmenes meninger.⁵⁶ Foreningsfriheten vernes i flere menneskerettighetskonvensjoner, blant annet SP artikkel 22, FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) artikkel 8, FNs rasediskrimineringskonvensjon (RDK) artikkel 5 (d) (ix), FNs barnekonvensjon (BK) artikkel 15 og EMK artikkel 11. Her vil jeg ta utgangspunkt i EMK artikkel 11. Alle foreninger uansett arbeidsfelt er vernet i EMK artikkel 11, også politikk som i forhold til § 104a annet ledd er mest interessant i denne sammenheng. Vi har etter EMK artikkel 11 både en rett til å danne og å være med i en forening, samt en rett til å melde seg ut eller la være å bli medlem i det hele tatt. For å tilfredsstille kravene i EMK må medlemsstatene avstå fra inngrep i rettigheten, og til en viss grad også respektere og tilrettelegge for foreningers eksistens.

Statene kan foreta visse inngrep i ytringsfriheten. For å gjøre slike begrensninger stiller EMK artikkel 10 (2) tre vilkår: Det må følge av lov, begrensningen må søke å nå et av de oppstilte formålene og den må anses som nødvendig i et demokratisk samfunn. I det siste vilkåret ligger det også et krav om forholdsmessighet. De samme kravene gjør seg gjeldende for å gjøre unntak fra foreningsfriheten etter EMK artikkel 11 (2). Å danne, delta i, rekruttere medlemmer til eller støtte en forening som har med ulovlige midler tatt skritt for å realisere sitt formål, er kun ulovlig etter straffeloven § 104a hvis foreningens formål er å forstyrre samfunnsordenen eller å oppnå innflytelse i offentlige anliggender. Dette må anses som et lite inngrep i ytringsfriheten og foreningsfriheten. Foreningens formål alene gjør

⁵⁶ Høstmælingen (2003) s. 261

ikke det å delta osv. i en slik forening i strid med § 104a annet ledd. Flere andre objektive vilkår må være oppfylt. Dersom foreningen kun hevder sine meninger, uten å ta i bruk ulovlige midler for å nå det, kan ingen med tilknytning til organisasjonen straffes. Det er ikke straffbart etter § 104a om en politisk organisasjon eller dets medlemmer gir uttrykk for at de for eksempel ønsker et kommunistisk eller nazistisk styre i Norge. De er heller ikke straffbart å spre sine meninger og prøve å oppnå dette målet med fredelige midler. Det som derimot er straffbart, er å føre en politisk kamp med voldelige eller andre ulovlige midler. Først da er det ulovlig å danne, delta i, støtte eller rekruttere medlemmer til en politisk organisasjon.

Strl. § 104a første og annet ledd må anses å være nødvendig av hensyn til nasjonal sikkerhet og offentlig trygghet, samt å forebygge uorden eller kriminalitet, som alle er opplistede formål i EMK artikkel 10 (2) og artikkel 11 (2). En slik forening kan også komme med ytringer som oppfordrer til kriminelle handlinger, og er egnet til å oppilte store menneskemasser eller som provoserer frem voldelige konflikter.

2.7.1 Avveiningen av ytringsfrihet og foreningsfrihet mot personvern

Alle mennesker har krav på respekt fra andre mennesker, respekt for egen integritet og privatlivets fred etter blant annet EMK artikkel 8. Personvernet er også nært knyttet til enkeltindividers muligheter for selvbestemmelse og selvutfoldelse.⁵⁷ Rasistiske, nynazistiske eller antiislamistiske organisasjoner med flere, kan sette barn, ungdom og voksne med fremmedkulturell bakgrunn i fare, dersom organisasjonene er av militær karakter eller har tatt skritt for å forstyrre samfunnsfreden med ulovlige midler. Her står hensynet til en gruppes ytringsfrihet og foreningsfrihet mot en annen gruppes hensyn til personvern. Her må en individuell rett veies opp mot en annen individuell rett. Det må så langt det er mulig foretas en konkret avveining mellom rettighetene. I den såkalte Kjuus-kjennelsen uttalte Høyeste-

⁵⁷ Regjeringen.no

rett seg om forholdet mellom ytringsfriheten og hensynet til enkeltmenneskets rett til å ikke utsettes for krenkende ytringer:

”Det skal skje en avveining hvor hensynet til ytringsfriheten må veie tungt. Men – og det er for meg helt sentralt – det ligger i rettsstridsreservasjonen nettopp at det skal foretas en avveining. Hensynet til ytringsfriheten skal ikke slå igjennom for enhver pris – uten hensyn til tyngden av de interesser som tilsier at uttalelsene må kunne belegges med straff.”⁵⁸

Ytringsfriheten og foreningsfriheten er viktig for den alminnelige samfunnsdebatten. Alle mennesker har imidlertid rett til ikke å utsettes for hat, forhånelse eller ringakt, som er straffbart etter §§ 135a, 246 og 247. De viktigste hensynene som begrunner behovet for ytringsfrihet og foreningsfrihet får uansett ikke gjennomslagskraft ved rasistiske ytringer i form av hat eller forhånelse, eller foreninger bygget på slik tankegang. Slike ytringer eller handlinger er ikke en forutsetning for et demokratisk samfunn, og heller ikke nødvendig for personlig utfoldelse og selvutvikling.

3 Bruken av bestemmelsen frem til i dag

3.1 Forholdet til straffeprosessloven

Påtalemyndigheten har adgang til å iverksette visse tvangstiltak under etterforskning, ovenfor mistenkte og andre. Formålet med slike tvangsmidler er å lette gjennomføring av etterforskning og en eventuell senere straffeforfølgelse. Slike tvangstiltak er utvilsomt inngrep i den enkeltes frihet og det kreves derfor hjemmel i lov etter legalitetsprinsippet og EMK artikkel 8, som gir borgerne krav på respekt for sitt privatliv og sitt hjem. Da tvangsmidlene ikke har straffformål, kreves det ikke dom etter Grl. § 96. Reglene om tvangsmidler finner vi i straffeprosessloven.

⁵⁸ Rt. 1997 s. 1821

Svært få har blitt tiltalt og domfelt for overtredelse av strl. § 104a. Dette kan skyldes at bestemmelsen er vanskelig å anvende i praksis. Likevel har den vist seg å være viktig som grunnlag for prosessuelle tiltak som senere kan føre til tiltale for andre bestemmelser, for eksempel terrorhandlinger etter § 147a. Siktelse har vært benyttet som grunnlag for etterforskning, særlig kontroll og overvåkning, rettet mot organisasjoner med væpnet kamp eller revolusjon som formål.⁵⁹

3.1.1 Utradisjonelle tvangsmidler med § 104a som grunnlag

Kontroll og overvåkning er en form for såkalte ekstraordinære eller utradisjonelle tvangsmidler som brukes under etterforskning av mer alvorlige forbrytelser. Det vil si at de kan ta i bruk tvangsmidler uten å varsle den mistenkte på forhånd. Den mistenkte har i utgangspunktet krav på underretning etter at tiltakene er gjennomført. Stilling som siktet får han først når slik underretning gis. I mellomtiden oppnevner retten, etter strprl. § 100a, en offentlig advokat som skal ivareta den mistenktes interesser under rettens behandling av begjæring av ekstraordinære tvangsmidler. Advokaten kan ikke ha kontakt med den mistenkte mens behandlingen foregår og han har taushetsplikt for det som eventuelt må komme frem under behandling av begjæringen og eventuelt under bruk av tvangsmiddelet, jf. § 100a tredje ledd. Bruk av utradisjonelle tvangsmidler er et sterkt inngrep i enkeltpersoners rettigheter, men det har likevel blitt ansett som nødvendig å innføre muligheter for å bruke slike tvangsmidler. Det har i senere tid foregått en betydelig opptrapping av profesjonell kriminalitet. Terrorisme blir bedre organisert, virkemidler blir mer brutale og gjennomføring og planlegging har stadig blitt mer lukket og utspekulert. Tradisjonelle etterforskningsmetoder er ikke lenger tilstrekkelige i slike tilfeller.⁶⁰

⁵⁹ Ot.prp. nr 64 (1998-1999) pkt. 19.5.1

⁶⁰ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) pkt. 6.1

Det er de samme vilkårene som må være oppfylt for å ta i bruk hemmelig ransaking etter strpl. § 200a og kommunikasjonskontroll etter § 216a. Begge disse tvangsmidlene kan igangsettes under etterforskning av noen som med ”skjellig grunn mistenkes for handling eller forsøk på handling” som rammes av strl. § 104a første ledd annet punktum eller § 104a annet ledd, jf. første ledd annet punktum. Tidligere gjaldt bestemmelsen dersom handlingen eller forsøket på handling kunne rammes av hvilken som helst av bestemmelsene i kapittel 8 og 9 i straffeloven, men Justisdepartementet sa seg enige i Lund-utvalget om at det måtte vurderes konkret hvilke bestemmelser i straffelovens kapittel 8 og 9 som bør kvalifiseres for bruk av de ulike tvangsmidlene. De mest alvorligste overtredelsene av § 104a, første ledd annet punktum og annet ledd jf. første ledd annet punktum, ble ansett som så alvorlige at slike tvangstiltak måtte kunne igangsettes ved mistanke om slik overtredelse. Mistanke om de groveste overtredelsene av § 104a kvalifiserte allerede til kommunikasjonskontroll etter strpl. § 216b, da slik overtredelse kan føre til 6 års fengsel.⁶¹

Kommunikasjonskontroll kan bestå i å avlytte telefonsamtaler eller føre kontroll med andre kommunikasjonsformer, som for eksempel tekstmeldinger eller e-post. Det kan også være at politiet ønsker å bryte kommunikasjon eller kreve opplysninger om bruk enkelte kommunikasjonsmidler.

Dersom noen med ”skjellig grunn mistenkes” for å ha begått, eller forsøkt begått, en handling av de groveste overtredelsene av § 104a, kan påtalemyndigheten også beslutte at teknisk sporingsutstyr kan plasseres på bil eller annet kjøretøy eller gjenstander for å klarlegge hvor den mistenkte eller gjenstandene befinner seg. Vilåret er at den straffbare handlingen mistanken gjelder må kunne medføre straff av fengsel i 5 år eller mer. I strl. § 202c om teknisk sporing av person, er § 104a første ledd annet punktum, eller annet ledd, jf. første ledd annet punktum uttrykkelig nevnt.

⁶¹ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) pkt. 10.2

Det er også adgang til å foreta pålegg om fremtidig utlevering etter strpl. § 210b, som skal holdes hemmelig for den mistenkte, jf. strpl. § 210c, dersom det anses som strengt nødvendig for etterforskningen i saken. Den straffbare handlingen mistanken gjelder må kunne medføre straff av fengsel i 5 år eller mer, noe som igjen vil omfatte de groveste overtredelsene av § 104a.

Det kan imidlertid ikke foretas romavlytting, etter strpl. § 216m, på bakgrunn av at en person med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på handling som rammes av § 104 a. Romavlytting er en av de mest integritetskrenkende tvangsmidlene og dermed er det strengere krav for bruk av § 216m. Det er kun under etterforskning av de mest alvorligste forbrytelsene, som terrorhandlinger (§ 147a første og annet ledd), forsettlig eller overlagt drap (§ 233), grovt ran med døden eller betydelig skade til følge (§ 268 annet ledd, jf. § 267) eller særlig grov narkotikaforbrytelse (§ 162 tredje ledd, jf. § 60), at romavlytting kan benyttes.

For at politiet kan ta i bruk en av de utradisjonelle etterforskningsmetodene som nevnt ovenfor, unntagen teknisk sporing av kjøretøy eller andre gjenstander etter § 202b, kreves det kjennelse av retten. Dersom det haster med kommunikasjonskontroll etter kapittel 16a, fordi det er stor fare for at etterforskningen vil lide ved opphold, kan ordre fra påtalemyndigheten tre i stedet for rettens kjennelse, jf. strpl. § 216d. En slik beslutning skal likevel sendes til retten for godkjennelse innen 24 timer, jf. første ledd annet punktum.

Siden det stilles krav om at den som tvangsmidlet rettes mot, med ”skjellig grunn kan mistenkes” for å ha begått en forbrytelse etter § 104a, første ledd annet punktum eller annet ledd, jf. første ledd annet punktum, er utgangspunktet at tvangsmiddelet først kan tas i bruk etter at den straffbare handlingen mest sannsynlig er gjennomført eller i det minste påbegynt. Enkelte forberedende handlinger er likevel straffbare. Disse handlingene er ofte i seg selv ikke en fare for samfunnet, men kan være forberedelseshandlinger til mer alvorlige forbrytelser. Deltakelse i private organisasjoner av militær karakter kan ses på som en slik forberedende handling. Det samme gjelder deltakelse i en forening som har til formål å

forstyrre samfunnsordenen eller å oppnå innflytelse i offentlige anliggender ved ulovlige midler. For § 104a annet ledd er det imidlertid krav om at foreningen har tatt skritt med ulovlige midler for å nå formålet. Disse bestemmelsene kan ramme en terrororganisasjon i en forberedende fase.⁶²

3.1.2 Bruk av tvangsmidler for å avverge kriminalitet

Straffeprosessloven § 222d ble innført ved lov 17.juni 2005 nr. 87 etter bekymringer for kriminalitetsutviklingen. Denne bestemmelsen åpner for at politiet kan anvende ulike tvangsmidler for å avverge enkelte alvorlige forbrytelser.⁶³ Etter første ledd kan politiet gis tillatelse til å bruke en rekke tvangsmidler under etterforskning når det er ”rimelig grunn til å tro at noen kommer til å begå en handling som rammes av” de opplistede straffebestemmelsene. Her er imidlertid ikke § 104a inkludert. Tvangsmidler etter § 222d kan kun brukes som ledd i etterforskning, jf. § 226 bokstav c). Dette for å hindre at bestemmelsen brukes i utide.⁶⁴ Det følger av strpl. § 224 første ledd at etterforskning bare kan foretas når det er ”rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold”. Det vil si at når tvangsmidlene skal brukes for å avverge forbrytelser, vil det oftest foreligge mistanke om straffbare forberedelseshandlinger. Paragraf § 104a kan, som nevnt ovenfor, også anses som en slik forberedelseshandling.

Etter § 222d annet ledd har Politiets sikkerhetstjeneste (PST) en større adgang til bruk av tvangsmidlene nevnt i første ledd. PST kan etter § 222d annet ledd bokstav a) gis slik tillatelse når det er ”grunn til å tro at noen kommer til å begå en handling som rammes av” § 104a første ledd annet punktum eller annet ledd, jf første ledd annet punktum. Etter § 222d annet ledd er det tilstrekkelig med ”grunn til å tro”, i motsetning til første ledd hvor det

⁶² Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) pkt. 3.2.3

⁶³ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005)

⁶⁴ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) pkt. 6.2.4

kreves en ”rimelig grunn til tro”. Den straffbare handlingen må uansett være påbegynt, da man aldri kan gripe inn i privatlivets sfære før forsøksstadiet har inntrådt.

Det er kun noen bestemte tvangsmidler som kan brukes etter § 222d. Politiet eller PST kan iverksette ransaking etter kapittel 15, skjult fjernsynsovervåkning og teknisk sporing etter kapittel 15a, foreta beslag og gi utleveringspålegg etter kapittel 16, kommunikasjonskontroll etter kapittel 16a, samt romavlytting og annen avlytting etter kapittel 16b.

Tillatelse av bruk av tvangsmidler for å avverge alvorlig kriminalitet etter § 222d krever kjennelse av retten. Hensynet til personvern og rettssikkerhet tilsier at det skal være strengere krav for å benytte tvangsmidler for å avverge kriminalitet. Tillatelse kan bare gis dersom ”det må antas at inngrepet vil gi opplysninger av vesentlig betydning” for å kunne avverge forbrytelsen og at ”avverging ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort”. Etter bestemmelsens fjerde ledd kan ordre fra påtalemyndigheten tre i stedet for kjennelse av retten dersom ”det ved opphold er stor fare for at en handling som nevnt i første eller annet ledd ikke vil kunne avverges”. En slik beslutning må legges frem for retten til godkjennelse innen 24 timer, jf. fjerde ledd annet punktum.

Uansett kan et tvangsmiddel bare brukes dersom det er ”tilstrekkelig grunn til det” og det ikke er et ”uforholdsmessig inngrep” etter sakens art og forholdene ellers, jf. strpl. § 170a. Den straffbare handlingens art, hva en kan oppnå ved tiltaket og hva siktede har å tape, har betydning ved en slik vurdering.

PST har etter politil. § 17d mulighet til å benytte utradisjonelle tvangsmidler for å forebygge kriminelle handlinger. De har derimot ikke mulighet til å ta i bruk slike tvangsmidler for å undersøke om noen forbereder en handling som rammes av § 104a etter politil. § 17 d.

3.2 Lundkommisjonens rapport og debatten i ettertid

Straffeloven § 104a ble blant annet brukt som grunnlag, sammen med strl. § 98, for å overvåke kontorene til Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene), AKP (m-l), i Bergen,

Trondheim og Oslo på 1970- og 1980-tallet.⁶⁵ Dagjeldende instruks for politiets overvåkningstjeneste av 25.november 1977 (overvåkningsinstruksen) § 4 omhandlet innhenting og registrering av opplysninger, også i overvåkningsmessig sammenheng.⁶⁶ I § 4 tredje ledd var det uttrykkelig bestemt at lovlig politisk organisasjon eller virksomhet ikke i seg selv kunne begrunne innhenting og registrering av opplysninger til senere personkontroll. Opplysninger kunne bare innhentes i forbindelse med en konkret kontrollsak. Selv etter vedtakelsen av overvåkningsinstruksen foretok POT omfattende registrering alene på grunnlag av medlemskap i eller tilhørighet i organisasjoner eller virksomheter innenfor ml-bevegelsen, noe som var i strid med instruksen.⁶⁷ At ledelsen i AKP (m-l) ble overvåket ble ikke kritisert da det forelå mistanker om at ledelsen mottok økonomisk støtte fra Moskva og at partiet hadde væpnet revolusjon som målsetting. Det som ble kritisert var den omfattende forhåndsregistreringen av vanlige medlemmer og lokale tillitsvalgte.⁶⁸

Da en lovlig politisk organisasjon ikke i seg selv kan begrunne innhenting av opplysninger slik overvåkningsinstruksen fra 1977 (og senere 1994) § 4 bestemmer, ble vurderingen om slike politiske partier var å anse som lovlige. Det ble diskutert om medlemskap i AKP (m-l) var straffbart i seg selv etter § 104a annet ledd, da vilkåret om at foreningen også må ha tatt skritt for å oppnå formålet, på tiden ikke var presisert i bestemmelsen.⁶⁹ Kontroll- og konstitusjonskomiteens flertall påpekte at myndighetene ikke har behandlet AKP (m-l) som et ulovlig parti. Snarere tvert imot da partiet har deltatt i valg og fått sine representanter valgt inn i våre høyeste beslutningsorganer.⁷⁰ Professor Johs. Andenæs påpekte også at AKP (m-l) har vært betraktet og behandlet som lovlige politiske organisasjoner blant andre partier,

⁶⁵ Dokument nr. 15 (1995-96)

⁶⁶ Dokument nr. 15 (1995-96) s. 563

⁶⁷ Dokument nr. 15 (1995-96) s. 12 og 13

⁶⁸ Lund (2010)

⁶⁹ Innst. S. nr. 240 (1996-97) pkt. 3.1.3.3

⁷⁰ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) pkt. 19.5.3.2

på tross av sitt revolusjonære program.⁷¹ Også revolusjonære partier skjermes av ytrings- og foreningsfriheten.

Etter Lundkommisjonens kritikk og politireformen i 2000 ble overvåkningstjenesten omorganisert. Politiets sikkerhetstjeneste (PST) er en videreføring av Politiets Overvåkningstjeneste (POT). Etter fremleggelsen av rapporten ble det også opprettet et Innsynsutvalg som har behandlet krav om erstatning og innsyn i dokumenter fra perioden med ulovlig overvåkning etter andre verdenskrig.⁷² I dag må PST følge Instruks for politiets sikkerhetstjeneste av 19. august 2005. Etter § 15 i denne instruksen skal PST ikke registrere opplysninger basert på medlemskap i, eller engasjement i, politiske organisasjoner. I NRK Brennpunkt-dokumentaren ”Infiltratøren”, som ble sendt på NRK1 19. februar 2013, ble det avslørt at Christian Høibø har operert som infiltratør og politirapportør i 10 år, blant annet i organisasjonene Blitz, Norwegian Defence League og Internasjonale Sosialister.⁷³ Saken undersøkes og behandles av Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget).⁷⁴ Dersom organisasjonene blir ansett som lovlige politiske organisasjoner av EOS-utvalget, som det er all grunn til å tro, har PST opptrådt ulovlig om de har kartlagt og laget alminnelige lister over medlemmer og bladabonnenter i organisasjonen. Kjetil Lund har uttalt at han mener PSTs infiltrering av slike venstreradikale miljøer virker grunnløs.⁷⁵

Flere har, etter at Lundrapporten ble utgitt, ment at Lundkommisjonens kritikk har ført til at PST har vært forsiktige i ettertid i frykt for mer kritikk og undersøkelser. Kåre Willoch har skrevet litt om dette i boken ”Erfaringer for fremtiden” 2010. Han mente Stortinget godtok for mye av Lund-kommisjonens anklager. Senere har han uttalt seg til Aftenposten om sin

⁷¹ Andenæs (1997)

⁷² no.wikipedia.org

⁷³ Nrk.no 19.02.2013

⁷⁴ Pressemelding fra EOS-utvalget 20. februar 2013

⁷⁵ NTB 20.februar 2013

mening om at vi må ha en effektiv overvåkningstjeneste for å gi tilfredsstillende sikkerhet mot terrorisme, sabotasje og spionasje. Denne overvåkningstjenesten må kunne gjennomføre sine oppgaver hemmelig, samtidig som vi må sikres mot ulovligheter fra tjenestens side.⁷⁶ Etter terrorangrepet 22. juli 2011, påpekte Willoch at en velutrustet sikkerhetstjeneste kunne ha avdekket terrorplanene for 22. juli i tide. At dette ikke skjedde måtte, etter hans mening, ses i sammenheng med nedrivningen av den hemmelige tjenesten etter Lund-kommisjonens rapport.⁷⁷ Tidligere PST-sjef Janne Kristiansen har også uttalt at hun mener offentliggjøring av tidligere rapporter fra EOS-utvalget, og ikke minst Lund-kommisjonen fra 1996, har bidratt til en forsiktighetskultur i PST.⁷⁸ Lasse Roen, tillitsvalgt i PST, uttalte sin oppfatning i Dagbladet:

”Når 22. juli-kommisjonen beskriver PST som en nølende organisasjon, har det sammenheng med vår historie. Frykten for kritikk og for å gjøre feil har fått for stor plass. Mange ansatte opplever at PST har blitt for defensiv.”⁷⁹

4 Behovet for bestemmelsen i fremtiden

Straffeloven § 104a blir videreført i den nye straffeloven av 2005 som § 128 og § 129. Det var imidlertid ingen klar sak, da det var store uenigheter om det var behov for å videreføre § 104a annet ledd.⁸⁰ Hvordan trusselbildet er i dag, og hvilke mothensyn som gjør seg gjeldene, har mye å si for vurderingen om vi fortsatt trenger en bestemmelse som § 104a. Lovendringen i 1950 bygget på erfaringene under og etter andre verdenskrig. Den kalde krigen preget utenrikspolitikken og Sovjetunionen som militær stormakt førte til bekymring. Kommunistene i Norge ble ansett som en sikkerhetstrussel da man fryktet at Sovjetunionen

⁷⁶ Willoch (2010)

⁷⁷ Aftenposten Morgen 13.11.2011 side 8

⁷⁸ Bergens Avis nettavis 19.10.2012

⁷⁹ Dagbladet nettavis 15.08.2012

⁸⁰ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008)

skulle verve agenter og potensielle femtekolonister herfra, som ville undergrave norsk styringssett og forsvarsevne gjennom propaganda, infiltrasjon, sabotasje og spionasje. Etter Sovjetunionens oppløsning i 1991 og kommunistregimenes fall i Europa, ble den tradisjonelle militære trusselen mot Norge sterkt redusert.⁸¹

4.1 Trusselbildet i dag

Ved å kartlegge trusselbildet i dag ser vi om trusselen blant annet vil komme fra slike organisasjoner og foreninger som omhandles i § 104a første og annet ledd, og om samfunnet trenger å bli beskyttet mot disse. Ifølge Justisdepartementet preges trusselbildet i større grad av terrororganisasjoner og frykt for terrorangrep, men de utelukker ikke tradisjonelle militære angrep mot norsk territorium.⁸²

Lund-utvalget ble nedsatt i 2001 for blant annet å gjennomgå reglene i straffeloven kapittel 8 og 9, og utarbeide forslag til ny lovgiving.⁸³ Under dette arbeidet foretok de også en vurdering av trusselsituasjonen. Trusselbildet hadde blitt mer uoversiktlig og truslene flere og mer diffuse en tidligere. Internasjonalt var det særlig den ideologiske og den ekstremreligiøse terrorismen som representerte en risiko. Lund-utvalget påpekte Norges medlemskap i NATO og FN, som blant annet består i militær deltakelse i en rekke land, deriblant Afghanistan. Trusler fra statlig eller ikke-statlig terroristorganisasjoner kunne komme som følge av dette, men Lund-utvalget mente likevel at dette antagelig ikke førte til noen nevneverdig økning av terrortrusselen i Norge.⁸⁴ Andre lands ambassader og ambassadepersonell i Norge, blant USA og Israel, kunne imidlertid være aktuelle terrormål som følge av trusselsituasjonen disse landene står ovenfor.⁸⁵ Nynazistiske og rasistiske bevegelser ble, på tross av at

⁸¹ NOU 2003:18 s. 56 og 57

⁸² Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.3.1.1

⁸³ NOU 2003: 18 s. 12

⁸⁴ NOU 2003: 18 s. 59

⁸⁵ NOU 2003: 18 s. 58-60

enkelte av dem har utført ekstreme voldshandlinger, ikke oppfattet som noen egentlig sikkerhetstrussel for Norge.⁸⁶

En mer oppdatert vurdering av trusselbildet i dag finner vi i PSTs ”Trusselvurdering 2013”. PST foretar årlig en trusselvurdering, jf. politl. § 17c første ledd punkt 1. Dette er en analyse av forventet utvikling innenfor PSTs hovedansvarsområde som fremgår av politil. § 17b. Den retter seg i hovedsak mot forhold som kan påvirke norsk sikkerhet og kan skade norske interesser dette året. I PSTs trusselvurdering 2013 kommer det frem at det er politisk motivert vold som preger trusselbildet i år, slik det også har gjort de foregående år.⁸⁷

Ekstrem islamisme utgjør ifølge PST den mest alvorlige trusselen.⁸⁸ En ekstrem person eller gruppe er villig til å bruke vold for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål. Slik aksept for voldsbruk varierer riktignok innefor miljøene, men noen kan utgjøre en potensiell trussel i Norge. Ifølge PSTs trusselvurdering har det de siste årene vokst frem et voldelig multietnisk islamistisk miljø, bestående av muslimer oppvokst i Norge. De ekstreme islamistiske miljøene bedriver ifølge trusselvurderingen i hovedsak rekruttering, propaganda, finansiering og reisevirksomhet. Personer tilknyttet miljøene reiser til utlandet og har kontakt med andre ekstreme miljøer. Reisevirksomheten har blitt mer organisert enn det har vært tidligere. Det blir tilrettelagt for at flere kan reise til utlandet, og stadig flere drar til konfliktområder for å delta i krigføring. PST frykter at enkelte kan komme tilbake til Norge med økt intensjon om, og kapasitet til, å planlegge terroraksjoner her i landet, enten som følge av personlige erfaringer eller som følge av at de kan ha kommet i kontakt med grupper som ønsker å utføre aksjoner i Norge.⁸⁹ Personer med erfaring fra treningsleire i utlandet forventes å ha lav terskel for bruk av vold etter å ha returnert til Norge, som fører til en økning av voldspotensialet i deler av miljøene her i landet. Propagandavirksomheten

⁸⁶ NOU 2003: 18 s. 60

⁸⁷ Trusselvurdering 2013 s. 3

⁸⁸ Trusselvurdering 2013 s. 6

⁸⁹ Trusselvurdering 2013 s. 7

skjer for det meste i offentligheten, særlig på internett, slik at mange blir eksponert for ekstreme ideer. Flere i slike miljøer har et al-Qaida-inspirert verdensbilde ifølge PST.⁹⁰ I propagandavirksomheten holdes Norge ansvarlige for muslimers lidelser nasjonalt og globalt, og norsk militær deltakelse i muslimske land blir omtalt. Flere ekstreme islamister er fengslet i Norge, noe som kan føre til trusler eller hevnaksjoner mot norske interesser for å få disse løslatt. PST mener likevel at få grupper har kapasitet til å utføre aksjoner mot Norge.⁹¹ Deler av miljøet er mer samlet og organisert, og radikaliseringen og rekrutteringen forventes å fortsette i 2013. Trening og tilgang til spesielle våpen eller eksplosiver kan forekomme i ekstreme grupper, men dette er, etter PSTs mening, ikke et avgjørende element ved utviklingen av terrortrusselen i Norge.⁹² Straffeloven § 104a kan gi grunnlag for etterforskning av slike grupper og eventuelt fjerne trusselen før de foretar terrorhandlinger.

Høyre- og venstreekstremisme anses som en mindre trussel. Enkeltpersoner og grupper som opererer uavhengig av de organiserte ekstreme miljøene vil imidlertid kunne utgjøre en stor utfordring i 2013 ifølge PST.⁹³

Høyreekstremismen i Norge består som regel små og løse nettverk som blant annet henter inspirasjon fra nynazisme og antiislamisme ifølge trusselvurderingen. Voldstrusselen fra slike miljøer kan økes ved påvirkning av utviklingen i andre ekstreme miljøer her i landet. Venstreekstremister har for eksempel angrepet høyreekstreme grupper og enkeltpersoner i 2012. Høyreekstreme miljøer kan dermed føle behov for å bevæpne seg.⁹⁴ PST tror ekstreme islamisters deltakelse i offentlige debatter kan føre til økt oppslutning til høyreekstreme miljøer, særlig antiislamistiske, som igjen øker sannsynligheten for voldelige sammenstøt. Ifølge PST avviser de fleste høyreekstreme gruppene vold. Det er som regel kun enkeltper-

⁹⁰ Trusselvurdering 2013 s. 6

⁹¹ Trusselvurdering 2013 s. 8

⁹² Trusselvurdering 2013 s. 8

⁹³ Trusselvurdering 2013 s. 9

⁹⁴ Trusselvurdering 2013 s. 9

soner som har voldelige holdninger. Noen kan ha konspirasjonsteorier og føle seg forpliktet til å handle, men de handler da som regel på egenhånd.⁹⁵ Enkeltpersoner kan ikke straffeforfølges etter § 104a, men etter de alminnelige bestemmelsene om vold i straffeloven kapittel 22. Det kan også tenkes at noen vil gå så langt at de vil gjennomføre terrorhandlinger, slik vi kunne erfare etter terrorangrepene 22. juli 2011. PST har kommet med forslag som skal ramme soloterrorisme i forberedelses og planleggingsfasen. Forslaget går ut på å kriminalisere planlegging generelt av terrorhandlinger, å motta trening for terror samt tilstedeværelse der det foregår terrortrening, anskaffelse eller besittelse av gjenstander og informasjon med tanke på fremtidige terrorhandlinger.⁹⁶ Dersom noen av disse forslagene blir gjennomført, vil disse kunne brukes av PST for å avverge og forebygge eventuelle terrorhandlinger fra enkeltpersoner. Dette er forslag som har vært fremmet tidligere i forbindelse med forslag til ny terrorlovgivning, men som ikke har blitt gjennomført.⁹⁷ Et slikt forslag bryter med tradisjonell strafferettslig tenking som bygger på at ingen kan straffeforfølges før grensen til straffbart forsøk overtrådt. Departementet påpekte i forarbeidene til terrorbestemmelsene at nær sagt alle typer gjenstander kan brukes til en eller annen form for terrorhandling.⁹⁸ Å kriminalisere enhver anskaffelse av enhver gjenstand som i teorien kan brukes til å begå en terrorhandling, ville åpenbart føre for langt ifølge departementet. Dette ville i så fall favne det meste av dagliglivets handel. En annen grunn til at forberedelse til terrorhandlinger ikke ble kriminalisert, var at grensen for det straffbare først og fremst ville blitt å finne i de subjektive vilkårene for straff, og ikke i ytre handlinger.⁹⁹ Dersom skyldspørsmålet i så stor grad skulle bero på bevisvurderinger av den tiltaltes sinnelag, ville dette by på vanskeligheter og i større grad føre til feilaktige dommer.

⁹⁵ Trusselvurdering 2013 s. 10

⁹⁶ Høringsnotat, juli 2012 s. 6

⁹⁷ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 8

⁹⁸ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 8.5

⁹⁹ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 8.5

I de venstreekstreame miljøene mener PST det finnes noen som er i stand til å begå voldelige handlinger. Dersom små partier som forbindes med høyreekstrem ideologi skulle stille til valg i høst, forventer PST at enkelte venstreekstreame miljøer vil benytte vold og trusler mot representanter for disse partiene.¹⁰⁰ Forholdet vil kunne falle innenfor § 104a virkeområde dersom miljøene, eller noen innenfor miljøene, kan regnes som en ”forening eller sammenslutning” i annet ledd og denne foreningens formål er ”å forstyrre samfunnsordenen eller å oppnå innflytelse i offentlige anliggender”. Valgkampen må være å anse som ”offentlige anliggender”. Dersom en venstreekstrem gruppe truer om vold eller bruker vold for å hindre at noen stiller til valg, er det mest sannsynlig for at høyreekstrem ideologi ikke skal få plass i valgkampen. Ved å fjerne denne ideologien har gruppen oppnådd innflytelse i valgkampen. Retten til å stille til valg er dessuten en viktig i et demokratisk samfunn. Det har tidligere oppstått voldelige demonstrasjoner som har ført til skadeverk på andre lands ambassader. PST mener dette også kan forekomme i år på grunn av utenrikspolitiske forhold eller enkelthendelser. Politiske saker kan utløse reaksjoner som påvirker trusselen, for eksempel asylsaker og forhold ved den økonomiske utviklingen.¹⁰¹

PST mener også at det kan oppstå trusler mot myndighetspersoner. Disse truslene kan blant annet være knyttet til en gruppes ønske om å spre sitt ideologiske eller religiøse budskap, spesielt da 2013 er et valgår med mange politiske debatter. PST mener likevel at det generelt er lite samsvar med trussel og evne til å gjennomføre.¹⁰²

4.2 Videreføringen av § 104a i straffeloven 2005

Strl. § 104a skal videreføres i straffeloven 2005 som § 128 og § 129. Det var imidlertid ingen klar sak at begge ledd i bestemmelsen skulle videreføres.

¹⁰⁰ Trusselvurdering 2013 s. 11

¹⁰¹ Trusselvurdering 2013 s. 11

¹⁰² Trusselvurdering 2013 s. 13

4.2.1 Straffeloven 2005 § 128

Straffeloven § 104 a første ledd er videreført ved § 128 i straffeloven 2005, da de samme hensyn gjør seg gjeldende nå som i etterkrigstida. Private militærorganisasjoner anses fremdeles som en potensiell fare for samfunnsfreden, spesielt dersom det skulle komme urolige tider.¹⁰³ Hva som regnes som ”privat organisasjon av militær karakter” er det samme som i gjeldende rett.¹⁰⁴ Noen presiseringer er det imidlertid foretatt i den nye § 128.

Medvirkning generelt er gjort straffbart i straffeloven 2005 § 15. Da strl. § 104a ikke rammer medvirkning etter dagens lovgivning, mente Lund-utvalget at det derfor bør gjøres direkte unntak fra medvirkningsbestemmelsen. Behovet for å straffe tilskyndelse eller støtte til private organisasjoner av militær karakter, forelå ikke ifølge utvalget.¹⁰⁵ Justisdepartementet mente imidlertid at dette ikke var tilstrekkelig grunn til å gjøre unntak fra medvirkningsbestemmelsen. Bestemmelsen bør etter departementets mening ramme dem som tilskynder personer under 18 år å bli medlem av militære privatorganisasjoner, for effektivt å følge opp artikkel 4 (2) i tilleggsprotokollen til FNs barnekonvensjon om barn i væpnede konflikter. Det ble påpekt at dette vanskelig kan karakteriseres som ”rekruttering” dersom slik tilskyndelse ikke skjer i forståelse med organisasjonen. Derimot regnes handlingene som psykisk medvirkning. Voksne mennesker som forleder mindreårige med dårligere vurderingsevne og urealistiske forestillinger om hva de begir seg inn på, til å slutte seg til private organisasjoner av militær karakter, burde straffeforfølges.¹⁰⁶

Strl. § 104a første ledd rammer støtte generelt, også offentlig forherligelse. I den nye § 128 er det kun ”økonomisk og annen materiell støtte” som er straffbar. Det betyr ikke nødvendigvis at det bare er pengestøtte eller fysiske ting som omfattes av bestemmelsen, også mi-

¹⁰³ NOU 2003: 18 s. 109

¹⁰⁴ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 12.2.2

¹⁰⁵ NOU 2003: 18 s. 108

¹⁰⁶ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.1

litær opplæring anses som materiell støtte.¹⁰⁷ Medvirkning til å gi materiell støtte, for eksempel å gi opplysninger om hvordan med minst mulig oppdagelsesrisiko kan unnså eller å stjele våpen fra det ordinære forsvaret og få dem overlevert til en militær organisasjon, anses også som straffverdig og bør rammes etter departementets mening.¹⁰⁸ Forherligelse er ikke lenger et straffbart forhold etter ordlyden, men kan rammes som psykisk medvirkning dersom man påvirker andre til å delta.¹⁰⁹ Som følge av disse begrunnelsene ble det ikke gjort unntak fra den generelle medvirkningsbestemmelsen.

Det har tidligere, som nevnt ovenfor, vært litt uklart om strl. § 104a bare gjelder private militære organisasjoner i Norge. Av den grunn var det behov for en presisering av stedlig virkeområde i den nye bestemmelsen. Den nye § 128 gjelder privat organisasjon av militær karakter ”her i riket”. Alternativet ”yter økonomisk eller materiell støtte” kan imidlertid ramme personer utenfor riket. Militærorganisasjon i utlandet som har til formål å ramme interesser i Norge, vil kunne fanges opp av andre bestemmelser i straffeloven 2005, som for eksempel § 127 om forbund om krenkelse av Norges selvstendighet og forfatning, ulike forberedelse til terror ved §§ 133-136 eller organisert kriminalitet i § 198. Flere av disse bestemmelsene kan også anvendes på militære organisasjoner som rammer norske interesser i utlandet.¹¹⁰ Militære privatorganisasjoner etablert her i riket, men som har mål i andre land, rammes av § 128. Ordlyden ”her i riket” er i det vesentligste kun en presisering av gjeldende rettsstilstand.

Straffeloven 2005 § 128 har fått tilført et annet punktum som rammer dem som ”her i riket rekrutterer noen til militær virksomhet for en fremmed stat”. Noe tilsvarende finnes ikke i strl. § 104a. Å rekruttere mannskap til fremmed krigstjeneste er imidlertid straffbart etter gjeldende § 133. Ved videreføringen av § 133 i den nye § 128t er straffansvaret utvidet fra

¹⁰⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 12.2.2

¹⁰⁸ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.1

¹⁰⁹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 12.2.2

¹¹⁰ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.1

å gjelde ”krigstjeneste” til og gjelde all ”militær tjeneste”. Dette medfører at også rekruttering til deltakelse i væpnede konflikter som ikke har status som krig, vil bli straffbart etter § 128 annet punktum. Rekruttering til terrorvirksomhet generelt, vil kunne straffes etter § 136.¹¹¹

Strafferammen er satt til 3 år. Dette innebærer at forsøk også er straffbart etter den nye § 16. Skjerpende omstendigheter er ikke uttrykkelig nevnt i bestemmelsen, slik det er i strl. § 104a. Det skal likevel fortsatt tillegges vekt ved straffeutmålingen dersom organisasjonen bruker personer under 18 år eller råder over våpen eller sprengstoff, etter den nye § 77 om skjerpende omstendigheter.¹¹²

4.2.2 Straffeloven 2005 § 129

Det var stor uenighet om § 104a annet ledd skulle videreføres i den nye straffeloven 2005. Hvor stor trusselen er i dag, i hvilken grad denne trusselen kan forebygges og etterforskes på grunnlag av andre bestemmelser ble grundig drøftet i forarbeidende da denne vurderingen skulle foretas.¹¹³

Flertallet i Lund-utvalget mente at strl. § 104a burde oppheves da ingen er tiltalt og dømt for overtredelse av den siden bestemmelsen ble vedtatt. Etter deres vurdering av den aktuelle trusselsituasjonen så de ikke noe behov for bestemmelsen. En gruppe med et formål om å krenke rikets sikkerhet eller skade nasjonale interesser, kan rammes av andre bestemmelser. Forsøk, medvirkning eller forbund om lovbrudd kan dekke slike forhold etter deres mening. Dersom gruppen tar sikte på å skade andre interesser, kan den straffes for terrorhandlinger ved videreføringen av strl. § 147a og § 147b, samt forbund om å begå en kriminell handling som ledd i en organisert kriminell gruppes virksomhet etter § 162c.

¹¹¹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 12.2.2

¹¹² Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.1

¹¹³ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.2

Strl. § 104a har gitt grunnlag for bruk av inngripende etterforskningsmetoder, noe flertallet ikke ønsker å videreføre i straffeloven 2005.¹¹⁴

Mindretallet i Lundutvalget ønsket å ramme ekstremistiske og voldelige virksomheter, som nynazister og personer med midlertidig opphold i Norge som danner grupperinger for voldelige aksjoner i hjemlandet eller andre steder. Ifølge mindretallet bør § 104a annet ledd videreføres for å gi mulighet til å straffeforfølge slike grupper.¹¹⁵

UD, Politidirektoratet, PST og Troms politidistrikt pekte på at voldelige grupperinger som ikke begår terrorhandlinger faller utenfor § 147a og § 147b, mens § 162c stiller strenge krav til bevis. De er enig med Lund-utvalgets mindretall at, uten en videreføring av § 104a annet ledd, vil vi stå uten egnede strafferettslige tiltak mot blant annet voldelige høyreekstreme grupperinger og utenlandske statsborgere som danner eller støtter grupperinger for voldsbruk i hjemlandet. PST frykter også at det i fremtiden kan oppstå voldelige grupperinger som ikke har karakter av å være en terrororganisasjon. For å forebygge og bekjempe slike, trengs en videreføring av strl. § 104a annet ledd. Det vil, etter PSTs mening, bli umulig å drive effektiv kriminalitetsbekjempelse av voldelige politiske grupper, da muligheten for å foreta etterforskning mot slike grupper vil bortfalle. En videreføring av § 104a annet ledd vil være nødvendig ifølge PST, for at tjenesten kan oppfylle sin plikt etter politil. § 17b nr. 5.¹¹⁶

Som departementet påpeker, går § 104a langt i å oppstille straff for forberedelseshandlinger. Bestemmelsen gir mulighet til å etterforske foreninger eller sammenslutninger som tar i bruk ulovlige midler for å forstyrre samfunnsordenen eller å oppnå innflytelse i offentlige anliggender og dermed også mulighet til å ta i bruk straffeprosessuelle tvangsmidler selv

¹¹⁴ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.2

¹¹⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.2

¹¹⁶ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.3

om det ikke kan sannsynliggjøres at bestemte voldshandlinger allerede er begått.¹¹⁷ Tradisjonell norsk rett bygger på at straffansvar skal knytte seg til konkrete handlinger. En straffbar handling foreligger først når et straffbart forsøk foreligger etter strl. § 49. For å gjøre unntak fra denne grunntanken, kreves gode begrunnelser. Departementet har uttalt følgende om kriminalisering av forberedelse til straffbare handlinger:

«Når handlingen er på forberedelsesstadiet, er avstanden oftest større til den fullbyrdede handling enn den er ved forsøk. Dette gjør forberedelseshandlingene mindre straffverdige. Den forbryterske vilje har normalt ikke manifestert seg så sterkt at det bør føre til straff og risikoen for samfunnsskade er ofte mindre. Forberedelsene kan være begått før gjerningspersonen har bestemt seg for om han vil begå lovbruddet eller ikke. Og selv om han har bestemt seg, er sannsynligheten for at han vil ombestemme seg når hemninger og motforestillinger melder seg, større enn ved forsøk. En annen forskjell mellom forsøk og forberedelse er at det for forsøk kreves at fullbyrdesforsett har manifestert seg i ytre handlinger. Forberedelser kan derimot fullt ut ha foregått i gjerningspersonens hode uten at omgivelsene har sett noen tegn på hva som foregår.

En tredje forskjell er at forberedelseshandlingene som har manifestert seg i det ytre, ofte kan være helt dagligdags og uskyldig. Et innkjøp i en jernvarehandel kan være en del av forberedelsene til en terrorhandling, men mest sannsynlig forberedelse til lovlige aktiviteter. Sammenhengen med en fremtidig straffbar handling, som kjennetegner samfunnsskadelige forberedelseshandlinger, ligger på det subjektive plan: Gjerningspersonen har hensikt eller iallfall forsett om å begå en senere straffbar handling som den aktuelle handlingen er en forberedelse til. At grensen mellom forberedelse til samfunnsskadelige handlinger og forberedelser til helt

¹¹⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.2

uskyldige handlinger i stor grad beror på sinnelaget til personen som begår dem, taler med tyngde imot at slike handlinger skal kriminaliseres.»¹¹⁸

Under høringen til ”kriminalisering av forberedelse til terrorhandling, utvidet adgang til tvangsmiddelbruk, og endringer i straffeloven 1902 § 60a”, ble problemstillingen om kriminalisering av forberedelse til straffbare handlinger igjen vurdert. Departementet påpekte i høringsnotatet hvor viktig det er at lovverket legger til rette for at samfunnet trygges og at den enkeltes sikkerhet ivaretas.¹¹⁹ Kriminalisering av forberedelseshandlinger er svært inn-
gripende for enkeltindivider.

Advokatforeningen uttalte i sin høringsuttalelse at den enkeltes grunnleggende rettigheter må ivaretas i lovverket, slik som personvern, privatlivets fred, ytringsfrihet og informasjonsfrihet. Det må foretas en avveining mellom hensynet til borgernes frihet og hensynet til samfunnets sikkerhet og dermed også borgernes sikkerhet. Ved å kriminalisere forberedelseshandlinger beveger man seg dessuten mer mot å straffelegge en manns sinnelag i stedet for en manns handlinger, noe som er svært vanskelig å bevise. Dette fører til større risiko for uriktig domfellelse. Det ble også påpekt hvor nær sammenheng det er mellom kriminalisering av forberedelseshandlinger og bruk av politimessige og straffeprosessuelle midler mot et tidlig stadium i den kriminelle virksomheten. Det vil innebære en vesentlig utvidet adgang for myndighetene å iverksette etterforskning og ta i bruk straffeprosessuelle tvangsmidler, dersom slike regler vedtas.¹²⁰

Riksadvokaten sa, i sin høringsuttalelse, at handlinger som kriminaliseres skal være kvalifisert klanderverdige og samfunnsskadelige. Kriminalisering av forberedelse til straffbare handlinger kan føre til at harmløse handlinger i dagliglivet blir straffbare. Handlingsfriheten innskrenkes betraktelig. Riksadvokaten, som Advokatforeningen, stilte seg kritisk til

¹¹⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) pkt 8.4.4

¹¹⁹ Høringsnotat, juli 2012 s. 3

¹²⁰ Advokatforeningens høringsuttalelse 15.11.2012 s. 2 og 3

risikoen som vil forekomme dersom grensen for hva som er straffbart skal vurderes etter den enkeltes subjektive innstilling. Tillatt bruk av straffprosessuelle tvangsmidler vil dessuten kunne føre til intens kontroll ved den privates sfære. Lovgiver burde derfor være tilbakeholden med å gjøre forberedelseshandlinger straffverdige, etter Riksadvokatens mening.¹²¹

Det eksisterer organisasjoner og miljøer som kan ta i bruk vold, tvang eller trusler for å fremme sine politiske synspunkter. Disse organisasjonene kan skape frykt og utrygghet blant andre borgere og i ytterste konsekvens utgjøre en trussel mot den norske stats demokratiske verdier.¹²² Den nye straffeloven 2005 vil inneholde straffebud mot tvang og vold generelt, samt forsøk og medvirkning til dette. Departementet mener likevel at politisk motiverte voldshandlinger burde kunne forebygges og etterforskes før det kommer til forsøk på konkrete, politisk motiverte voldshandlinger, da dette fort skaper en fare for skade på demokratiske verdier.¹²³ Selv om departementet har hatt en restriktiv holdning til kriminalisering av forberedelseshandlinger i forarbeidene til den nye straffeloven, mener de likevel at det fortsatt vil være behov for en bestemmelse som favner noe videre enn de alminnelige bestemmelsene som Lund-utvalgets flertall nevner. Det trengs, etter deres mening, en bestemmelse som rammer den som deltar i foreningen eller sammenslutningen uten å ha en så nær tilknytning til utførelsen av de bestemte ulovlige handlinger at handlingene kan straffes som medvirkning. Dersom forberedelseshandlinger skal gjøres straffbare, bør bestemmelsene rette seg mot foreninger eller sammenslutninger som er villige til å begå alvorlige straffbare handlinger for å nå sine mål. Når § 104a annet ledd videreføres, blir det straffbare forholdet derfor snevret inn ved at det stilles kvalifiserte krav til de ulovlige midlene sammenslutning må være villige til å ta i bruk for å oppnå sitt mål.¹²⁴ Sammenslutningen må være villige til å utføre sabotasje, vold, tvang, trusler eller grovt skadeverk. Etter gjel-

¹²¹ Riksadvokatens høringsuttalelse 14.12.2012 s. 3

¹²² Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.2

¹²³ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.2

¹²⁴ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.2

dende § 104a annet ledd er det tilstrekkelig med ethvert ulovlig middel for å straffeforfølge foreningen.

I motsetning til § 128, gjør § 129 uttrykkelig unntak fra medvirkningsbestemmelsen. All form for støtte til en slik sammenslutning vil ikke bli ulovlig etter § 129. Også her begrenses det straffbare forholdet til å gjelde ”økonomisk eller annen materiell støtte”. Verbal støtte er ikke lenger straffbart etter § 129.¹²⁵

Selv om departementet påpeker at uttrykkende ”å forstyrre samfunnsordenen” og ”å oppnå innflytelse i offentlige anliggender” er gammelmødige, mener de likevel at de fortsatt er dekkende. De beholdes derfor i videreføringen av § 104a annet ledd, men § 129 nevner handlinger etter §§ 111-120 som eksempler. Dette gjør det klart at bare politisk motivert vold og tvang skal rammes av bestemmelsen, samtidig som forbindelseslinjen til ansvarsområde til PST etter politil. § 17b (1) nr. 5 knyttes.¹²⁶

Uttrykket ”tatt skritt” videreføres i § 129, slik at hensynet til ytringsfriheten og organisasjonsfriheten opprettholdes. Det stilles imidlertid ikke krav til hvilke skritt som må være tatt, så lenge det er tatt i bruk ulovlige midler, slik at bestemmelsen gir en mulighet til å kunne foreta inngrep i ekstremistiske miljøer ved et tidlig stadium. Uttrykket skal derfor forstås på samme måte som i dag.¹²⁷

Ordlyden blir i den nye bestemmelsen endret fra ”forening eller sammenslutning” til bare ”sammenslutning”. Dette er ingen realitetsendring, men en forenkling av lovteksten.¹²⁸

Strafferammen i § 129 blir forhøyet da det stilles strengere krav til sammenslutningens farlighet. En overtredelse kan straffes med inntil 6 års fengsel.¹²⁹

¹²⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 12.2.2

¹²⁶ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 7.11.4.2

¹²⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 12.2.2

¹²⁸ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 12.2.2

4.3 Egne bemerkninger og konklusjon

Om det alltid vil være behov for en bestemmelse som § 104a annet ledd i straffeloven er mer usikkert nå som det har kommet et nytt lovforslag. 12. juli 2012 ble forslag om ”kriminalisering av forberedelse til terrorhandling, utvidet adgang til tvangsmiddelbruk, og endringer i straffeloven 1902 § 60a” sendt på høring.¹³⁰ Lovendringsforlaget behandles nå av Justis- og beredskapsdepartementet. Om dette forslaget får gjennomslagskraft kan en spørre seg om det fremdeles er et like stort behov for § 104a annet ledd. Et av formålene til bestemmelsen har jo nettopp vært å ramme forberedelse til terrorhandlinger, blant annet gjennom å være grunnlag for å ta i bruk tvangsmidler til avvergende etterforskning av slike organisasjoner. Dette behovet vil forsvinne ved en gjennomføring av forslaget om en bestemmelse som kriminaliserer terrororganisasjoner.

Det vil være behov for § 104a annet ledd der foreningens formål ikke er å anse som et terrorformål. En handling som er opplistet i strl. § 147a må anses som en terrorhandling dersom den er utført med terrorforsett. Ved å sammenligne hva som beskrives som et terrorforsett etter § 147a og de formålene som er nevnt i § 104a annet ledd, ser man at det er liten forskjell på hva som regnes som terrorforsett og formålene som kreves for å straffeforfølge etter § 104a annet ledd.

Etter § 147a første ledd bokstav a) er det ”å forstyrre alvorlig en grunnleggende funksjon i samfunnet” å anse som terrorforsett. Dette ligner svært mye på formålet ”å forstyrre samfunnsordenen” i § 104a annet ledd. Terskelen for hva som omfattes av terrorbestemmelsen, er imidlertid høyere enn hva som omfattes av § 104a annet ledd. Dette kommer frem av kravet ”å alvorlig forstyrre” i § 147a første ledd bokstav a), mens det etter § 104a annet ledd er tilstrekkelig ”å forstyrre”. Ulovlig demonstrasjon faller for eksempel innenfor ord-

¹²⁹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) pkt. 12.2.2

¹³⁰ Høringsbrev, 12. juli 2012

lyden i § 104a annet ledd, mens det skal mye til før terrorforsettet er oppfylt ved demonstrasjoner etter § 147 a.¹³¹

Etter § 147a første ledd bokstav c) har man utvist terrorforsett dersom formålet er ”urettmessig å tvinge offentlige myndigheter eller en mellomstatlig organisasjon til å gjøre, tåle eller unnlate noe av vesentlig betydning for landet eller organisasjonen, eller for et annet land eller en annen mellomstatlig organisasjon”. Dette ligger heller ikke langt unna formålet ”å oppnå innflytelse i offentlige anliggender” i § 104a annet ledd. Også her er imidlertid ordlyden i terrorbestemmelsen er strengere enn § 104a annet ledd. Den mildere formuleringen ”å oppnå innflytelse” omfatter mer enn ordlyden i § 147a. Matningsdal har definert ”tvinge” som at man påvirker en annens vilje slik at vedkommende blir satt ut av stand til å handle frivillig.¹³² Man kan ”oppnå innflytelse” uten at vedkommende blir ute av stand til å handle frivillig.

Hvilke organisasjoner som gjenstår etter en slik sammenligning, er kun de som har formål som ikke tilfredsstiller kravene til terrorforsett. Det er etter min mening vanskelig å se behovet for § 104a annet ledd dersom forlaget får gjennomslagskraft. Det vanskelig å se at det skal være nødvendig med bestemmelsen kun for å gi grunnlag for etterforskning og bruk av utradisjonelle tvangsmidler ved de få mildere tilfellene som ikke vil omfattes av en bestemmelse om terrororganisasjoner.

¹³¹ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) pkt. 7.8.2

¹³² Matningsdal (2012) note 1777

5 Litteraturliste

5.1 Norske lover og forskrifter

- 1814 Kongeriget Norges Grundlov (Grunnloven) av 17. mai 1814
- 1902 Almindelig borgelig straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 7
- 1995 Lov om politi (politiloven) av 4. august 1995 nr. 53
- 1999 Lov om styring av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven) av 21. mai 1999 nr. 30
- 2005 Lov om straff (straffeloven) 20. mai nr. 28, ikke trådt i kraft
- 1977 Instruks for politiets overvåkningstjeneste (Overvåkningsinstruksen) av 25. november 1977 nr. 7, opphevet
- 2005 Instruks for politiets sikkerhetstjeneste av 19. august 2005 nr. 920

5.2 Traktater og utenlandsk lov

- Menneskerettighetserklæringen (FN), 10. desember 1948
- EMK Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, 4. november 1950
- RDK Konvensjonen om eliminering av alle former for rasediskriminering (FN), 7. mars 1966
- ØSK Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (FN), 16. desember 1966
- SP Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (FN), 16. desember 1966
- BK FNs konvensjon om barns rettigheter, 20. november 1989
- Tilleggsprotokoll til konvensjonen om barns rettigheter vedrørende barn i væpnede konflikter, 25. mai 2000
- Straffeloven Bekendtgørelse af borgelig straffelov nr. 284 af 1. juli 1963. Historisk [Danmark]

5.3 Forarbeider

Ot.prp. nr. 79 (1950)	<i>Lov om endringer i straffelovens kap. 8 og 9 m. v.</i>
Innst.S. nr. 240 (1996-97)	<i>Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om rapport til Stortinget fra kommisjonen som ble nedsatt av Stortinget for å granske påstander om ulovlig overvåking av norske borgere (Lund-rapporten)</i>
Ot.prp. nr. 64 (1998-1999)	<i>Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m. v. (etterforskningsmetoder m. v.)</i>
Ot.prp. nr. 61 (2001-2002)	<i>Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot terrorisme – gjennomføring av FN-konvensjonen av 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme og FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1373 28. september 2001)</i>
NOU 2003: 18	<i>Rikets sikkerhet</i>
Ot.prp. nr. 62 (2002-2003)	<i>Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.)</i>
Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)	<i>Om lov om straff (straffeloven)</i>
NOU 2004: 6	<i>Mellom effektivitet og personvern</i>
Ot.prp. nr. 60 (2004-2005)	<i>Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet)</i>
Ot.prp. nr. 8 (2007-2008)	<i>Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)</i>

5.4 Dommer

Rt. 1964 s. 374

Rt. 1976 s. 251

Rt. 1989 s. 1336

Rt. 1997 s. 894

Rt. 1997 s. 1821

5.5 Litteratur og artikler

Bratholm, Anders og Magnus Matningsdal (red.). *Straffeloven med kommentarer. Anden del. Forbrydelser*. Oslo, 1995.

Andenæs, Johs. *Revolusjonære partier og straffeloven*. I: Aftenposten 25.april 1997.

Dokument nr. 15 (1995-96) *Rapport til Stortinget fra kommisjonen som ble nedsatt av Stortinget for å granske påstander om ulovlig overvåkning av norske borgere (Lund-rapporten)*.

Høstmælingen, Njål. *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo, 2003.

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 5. utg. ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn. Oslo, 2004.

Willoch, Kåre. *Erfaringer for fremtiden*. Oslo, 2010.

Lund, Kjetil. *Intet nytt fra Willoch*. I: Aftenposten 12. november 2010.

Willoch, Kåre. *Lund utenfor virkeligheten*. I: Aftenposten 16. november 2010.

5.6 Nyhetsartikler

Verdens Gang 15. januar 2003 side 14

NTB 22. januar 2003

NTB 26. februar 2003

Aftenposten Morgen 13. november 2011 side 8

Dagbladet nettavis 15. august 2012. (Sitert fra:

http://www.dagbladet.no/2012/08/15/nyheter/pst/terror/22_julikommisjonen/lasse_roen/22_952319/) [Sitert 9. mars 2013]

Bergens Avisa nettavis 19. oktober 2012 (Sitert fra:

<http://www.ba.no/nyheter/irix/article6295361.ece>) [Sitert 9. mars 2013]

NRK.no 19. februar 2013 (Sitert fra:

<http://www.nrk.no/fordypning/her-arresteres-psts-agent-1.10916137>) [Sitert 9. mars 2013]

NTB 20.februar 2013

5.7 Annet

Pressemelding fra EOS-utvalget. 20. februar 2013. (Sitert fra:

<http://www.eos-utvalget.no/filestore/Pressemelding200213.pdf>) [Sitert 8. mars 2013]

PST. *Trusselvurdering 2013*. (Sitert fra:

http://www.pst.no/media/58980/PSTs_tv2013_web.pdf) [Sitert 19. mars 2013]

Høringsbrev - *Kriminalisering av forberedelse til terrorhandling, utvidet adgang til tvangsmiddelbruk, og endringer i straffeloven 1902 § 60a*. 12. juli 2012. (Sitert fra:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2012/horing---kriminalisering-av-forberedelse/horingsbrev.html?id=696592>) [Sitert 11. april 2013]

Justisdepartementet. Høringsnotat - *Kriminalisering av forberedelse til terrorhandling, utvidet adgang til tvangsmiddelbruk, og endringer i straffeloven 1902 § 60a*. juli 2012. (Sitert fra: <http://www.regjeringen.no/pages/37956707/Horingsnotat.pdf>) [Sitert 21. mars 2013]

Advokatforeningen. Høringsuttalelse - *Kriminalisering av forberedelse til terrorhandling, utvidet adgang til tvangsmiddelbruk, og endringer i straffeloven 1902 § 60a*. 15. november 2012 (Sitert fra: <http://www.regjeringen.no/pages/37956706/DNA.pdf>) [Sitert 21. mars 2013]

Riksadvokaten. Høringsuttalelse - *Kriminalisering av forberedelse til terrorhandling, utvidet adgang til tvangsmiddelbruk, og endringer i straffeloven 1902 § 60a*. 14. desember 2012 (Sitert fra: <http://www.regjeringen.no/pages/37956706/RA.pdf>) [Sitert 21. mars 2013]

Matningsdal, Magnus. *Kommentarer til straffeloven*. I: Norsk lovkommentar nettversjon. [Sitert 12. april 2013]

No.wikipedia.org:

<http://no.wikipedia.org/wiki/Femtekolonnist> [Sitert 15. mars 2013]

http://no.wikipedia.org/wiki/Politiets_sikkerhetstjeneste [Sitert 12. april 2013]

Regjeringen.no:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/personvern.html?id=1373>

[Sitert 10. april 2013]